

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Κατεύθυνση: Κοινωνική και Πολιτική Θεωρία

Διπλωματική Εργασία

**“Πολιτικοί θεσμοί, οικονομική Ανάπτυξη
και θρησκευτική συμπεριφορά. Οι
μετανάστες στις Δυτικές κοινωνίες 20^{ος}-
21^{ος} αιώνας”**

Βατικιώτης Ιωάννης

(0318M021)

Τριμελής επιτροπή

Πρόντζας Ευάγγελος (Επιβλέπων)

Ζιούβας Δημήτριος

Φακιολάς Ευστάθιος

Αθήνα 2020

Panteion University of Social & Political Sciences
P o s t g r a d u a t e S t u d i e s
S O C I O L O G Y
Department of Sociology
Social and Political Theory

Master Thesis

"Political institutions, economic development and religious behavior. Immigrants in Western societies 20th-21st century "

Vatikiotis Ioannis

(0318M021)

Three- member committee

Prontzas Evangelos (Supervisor)

Dimitrios Ziouvas

Efstathios Fakiolas

Athens 2020

"....και μέχρι να 'ρθει το τέλος θα παραμείνω άνθρωπος!

Όχι δεν θα συνθηκολογήσω!..."

E. Ionesco (Ο ρινόκερος)

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	4
Ευχαριστίες.....	5
Περίληψη- Abstract.....	6
Εισαγωγή	7
Μετανάστευση και θρησκεία	9
Θεωρητικοί για την επιρροή της θρησκείας στον σχηματισμό της κοινωνίας.....	9
Πολιτισμικές και θρησκευτικές ροές.....	16
Η μεταναστευτική ροή τον 20ο αιώνα.....	16
Η Προσφυγική κρίση του 21ου αιώνα.	25
Θρησκεία και οικονομία	40
Η σχέση πολιτισμού και οικονομίας	40
Θρησκευτικό Μάρκετινγκ	50
Συμπεράσματα.....	60
Πηγές- Βιβλιογραφία.....	62

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση και η ολοκλήρωση μιας διπλωματικής φέρει το όνομα μόνο ενός προσώπου και αυτό είναι εκείνου που υπογράφει το κείμενο. Ωστόσο πίσω από το πρόσωπο, υπήρξαν άνθρωποι όπου με τις ιδέες τους, τα λόγια τους και την στήριξη τους βοήθησαν κατά πολύ στο τελικό αποτέλεσμα. Οφείλω πριν παρουσιάσω οτιδήποτε να ευχαριστήσω ξεχωριστά αυτούς τους ανθρώπους.

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Πρόντζα, όπου χωρίς την δική του καθοδήγηση δεν θα υπήρχε το σημερινό αποτέλεσμα. Οι συζητήσεις μαζί του υπήρξαν η αφετηρία για να γεννηθεί αυτή η ιδέα και μέσα από τις ιδέες του να οδηγηθώ στις δικούς μου προβληματισμούς.

Επιπλέον, θα ήθελα να κάνω ξεχωριστή αναφορά στις δύο συμφοιτήτριες μου και φίλες μου, Αναστασία και Έφη. Δεν ήταν διόλου εύκολος ο δρόμος που διαβήκαμε για την ολοκλήρωση της διπλωματικής, ωστόσο ήταν εκεί ώστε να μου δώσουν την κατάλληλη ώθηση για να συνεχίσω. Ήταν το στήριγμα μου σε όλη αυτή την διαδικασία και η συμβολή τους ήταν κάτι παραπάνω από πολύτιμη. Τους ευχαριστώ βαθύτατα για αυτό.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δικούς μου ανθρώπους και την οικογένεια μου. Χωρίς τους δικούς μας ανθρώπους κανένα έργο και καμία διπλωματική δεν έχει αξία. Θα ήθελα να κάνω μια ειδική αναφορά στην αδερφή μου Χρυσούλα, όπου θα αποτελεί πάντοτε έμπνευση για μένα.

Περίληψη- Abstract

Περίληψη

Οι άνθρωποι αποτελούνται από διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν, είτε έμμεσα είτε άμεσα τον κοινωνικό τρόπο ζωής τους και τις οικονομικές τους συναλλαγές. Η θρησκεία αποτελεί έναν σημαντικό πολιτισμικό στοιχείο, όπου μέσα από τις διδασκαλίες διαμορφώνει την συμπεριφορά των πιστών. Η επιρροή της θρησκείας στην κοινωνική συνοχή των χωρών υπήρξε φανερή ανά τα χρόνια, ωστόσο διαμόρφωση και οικονομικές συνήθειες και συμπεριφορές που επηρέασαν την οικονομική πολιτική των χωρών. Η συνεχής μετακίνηση πληθυσμών στον 20ο και 21ο αιώνα προς την Δύση, δημιούργησε ένα κοινωνικό πολιτισμικό μωσαϊκό και μια οικονομική πολιτική ειδικά διαμορφωμένη προς τις διαφορετικές θρησκευτικές κουλτούρες. Μελετώντας το έργο των Robert J. Barro and Rachel M. McCleary με τίτλο Religion and Economic Growth και τις έρευνες του Pew Research Center εξετάζουμε την σχέση της θρησκείας με την οικονομία και πως αυτό επηρεάζει την μεταναστευτική πολιτική των χωρών.

Abstract

People are made up of different cultural characteristics that determine, either directly or indirectly, their social lifestyle and their financial transactions. Religion is an important cultural element, where through the teachings it shapes the behavior of the faithful. The influence of religion on the social cohesion of the countries has been obvious over the years, however formation and economic habits and attitudes that influenced the economic policy of the countries. The constant movement of populations in the 20th and 21st century to the West, created a social cultural mosaic and an economic policy specifically shaped for different religious cultures. Studying the work of Robert J. Barro and Rachel M. McCleary entitled Religion and Economic Growth and the research of the Pew Research Center we examine the relationship between religion and the economy and how this affects the immigration policy of countries

Εισαγωγή

Από την αρχή της δημιουργίας των κοινωνικών συνόλων και των χωρών μέχρι την δημιουργία του "κόσμου" όπως γνωρίζουμε τώρα με τα οριοθετημένα χωρικά σύνορα και την δημιουργία των χωρών, η κίνηση αποτέλεσε ο βασικός τροχός της αποτελεσματικής λειτουργίας του. Από την αρχή της ύπαρξης των πρώτων θηλαστικών, των πρώτων μορφών κοινωνικών συνόλων ακόμα και των πρωταρχικών μορφών παραγωγής, η κίνηση αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα της δημιουργίας τους. Ωστόσο, ο άνθρωπος, όπου αποτελεί και το κεντρικό "αντικείμενο" μελέτης, πριν αρχίσει να κινείται, δημιούργησε δεσμούς και κανόνες συνύπαρξης με άλλους ανθρώπους, πραγματοποιώντας έτσι τις πρώτες μορφές κοινωνικών συνόλων. Μελετώντας κανείς την παγκόσμια ιστορία θα παρατηρήσει εύλογα την ανάγκη του ανθρώπου για δημιουργία κοινωνικών σχέσεων ώστε να επιβιώσει. Οι πρώτες μορφές κοινωνικών σχέσεων στηρίχθηκαν στις κοινές εμπειρίες των ανθρώπων και στην δυνατότητα συνεννόησης τους μέσω της κοινής γλώσσας. Η κίνηση των πληθυσμών πραγματοποιούνταν κυρίως για την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής, καλύτερου βιοτικού επιπέδου. Η ανασκόπηση αυτή που κάνουμε σχετικά με την δημιουργία των πρώτων κοινωνικών σχέσεων γίνεται ώστε να τονίσουμε τρία βασικά χαρακτηριστικά που συνεχίζουν να ισχύουν μέχρι και τώρα σχετικά με τον άνθρωπο. Συγκεκριμένα, το πρώτο χαρακτηριστικό αποτελεί η ανάγκη του ανθρώπου για συνύπαρξη, το δεύτερον είναι ο καθοριστικός ρόλος των πολιτισμικών στοιχείων του και τρίτον είναι η αναζήτηση ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου. Τον 20ο και τον 21ο αιώνα παρατηρούμε μια αυξημένη μετανάστευση πληθυσμών, όπου είτε για την αποφυγή πολεμικών συρράξεων είτε για οικονομικά αίτια, αποχώρησαν από την πατρίδα τους και μετακινήθηκαν προς αναζήτηση της "γης της επαγγελίας." Στην μελέτη μας αυτή θα εξετάσουμε τον ρόλο που έχουν οι πολιτικοί θεσμοί και κυρίως τον ρόλο της θρησκείας για την επιλογή της χώρας όπου θα επιλέξουν οι πληθυσμοί όπου μεταναστεύουν. Έχοντας ως εργαλείο την θεωρία των όπου τονίζει την σχέση της θρησκευτικής πίστης με την οικονομική ανάπτυξη των χωρών, θα κινηθούμε σε μια συζήτηση όπου αφορά την μεταναστευτική πολιτική των χωρών και πώς αυτή συνδέεται με την θρησκευτική πίστη και την οικονομική ανάπτυξη.

Οι σύγχρονες πόλεις των χωρών χαρακτηρίζονται από μια ποικιλομορφία εθνικοτήτων, δημιουργώντας συγχρόνως ένα μωσαϊκό πολιτισμικών στοιχείων. Η

εμφάνιση διαφορετικών στοιχείων στον κεντρικό κοινωνικό πυρήνα των χωρών, έχει δημιουργήσει, όπως θα παρατηρήσουμε, αρκετές εντάσεις στο εσωτερικό των χωρών. Πριν αναφερθούμε στην αύξηση των ακροδεξιών τάσεων και των λαϊκιστικών φωνών, θα πρέπει να επισημάνουμε στην αφορμή αυτής της αύξησης, όπου είναι η αύξηση των διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων των μεταναστών και κυρίως την αύξηση του ποσοστού των διαφορετικών θρησκειών. Συγκεκριμένα, θα αναλύσουμε τον ρόλο που διαδραματίζει η θρησκεία στις σχέσεις των ανθρώπων και πως αυτό επηρεάζει την ισορροπία του κοινωνικού συνόλου και τέλος τις πολιτικές αναταράξεις και αλλαγές που δημιουργούνται.

Μετανάστευση και θρησκεία

Η απομάκρυνση του ανθρώπου από την γενέτειρα του δημιουργεί από μόνο του ,ως γεγονός , ένα πλήγμα στην υπόσταση του ατόμου. Είτε αναγκάζεται λόγω των συνθηκών είτε από οικειοθελώς μετανάστευση, το άτομο κατά την απομάκρυνση του από την χώρα καταγωγής του, έρχεται αντιμέτωπο με την απώλεια τόσο της οικογένειας του όσο και της ζωής όπου είχε μέχρι πρότινος αντιμετωπίζοντας το αίσθημα της μοναξιάς και της απομόνωσης. Επομένως, αναζητώντας τρόπο ώστε να αισθανθούν μέλη ενός κοινωνικού συνόλου αλλά και για να διατηρήσουν και να προστατέψουν την πολιτισμική τους ταυτότητα, στηρίχθηκαν στην θρησκευτική τους πίστη. Η θρησκεία διαθέτει έναν ιδιαίτερο ρόλο στην κοινωνική συνοχή μιας χώρας. Αρχικά, θα πρέπει να τονίσουμε πως η πίστη σε ένα πανανθρώπινο ον αποτελεί ανάγκη του ανθρώπου ώστε να μπορέσει να ελπίζει σε ένα καλύτερο μέλλον , όπως επίσης ώστε να μπορεί να αποφύγει την μοναξιά και την απομόνωση. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα όπου επιβεβαιώνουν τον καθοριστικό ρόλο που διαθέτει η θρησκεία ως προς τον έλεγχο της κοινωνίας. Χαρακτηριστικό της στενής σχέσης που υπήρχε ανάμεσα στην θρησκεία και του κρατικού μηχανισμού αποτελεί η συμφωνίας του Καισαροπαπισμού, όπως ονομάστηκε. Συγκεκριμένα, στην συμφωνία αυτή αναγνωριζόταν το αστικό δίκαιο ως θέλημα του Θεού, καθιστώντας το κράτος με αυτό τον τρόπο ως το Βασίλειο του Θεού στην Γη.¹

Θεωρητικοί για την επιρροή της θρησκείας στον σχηματισμό της κοινωνίας.

Η επιρροή της θρησκείας στην συνοχή του κοινωνικού συνόλου προβλημάτισε τους μελετητές μέσα στα χρόνια, ξεκινώντας έτσι μια ανάλυση σχετικά με την σχέση αυτή και πως επηρεάζει την πολιτική των κρατών. Αρχικά, ο Parsons , μίλησε για τέσσερις τύπους κοινωνικού ελέγχου, τον άτυπο, τον νόμιμο, τον ιατρικό και τέλος τον θρησκευτικό. Αναλυτικότερα, υποστήριξε πως σε κάθε μορφή κοινωνικού ελέγχου υπάρχει ένας κυβερνήτης , είτε ανθρώπινο είτε μη ανθρώπινο ον, όπου "ρυθμίζει" τις ισορροπίες και πως κάθε τύπος έχει ως στόχο την επίτευξη των στόχων του, την επίλυση των προβλημάτων του, την ολοκλήρωση και την λανθάνουσα συντήρηση

¹ Daniela Kalkadijeva,(2011) A Comparative Analysis on Church -State Relations in Eastern Orthodoxy: Concepts, Models and Principles, Journal of Church and State, Volume 53

των μοτίβων, σχηματίζοντας έτσι ένα σύστημα όπου το ονόμασε AGIL schema² Από τα τέσσερα συστήματα όπου αναφέρει, υποστήριξε πως το πολιτιστικό σύστημα είναι πρώτο στην ιεραρχία καθώς εκτός του ότι διαθέτει τις περισσότερες πληροφορίες. Ακολουθεί η λειτουργία επίτευξης στόχου, όπου αντιπροσωπεύει ουσιαστικά την προσωπικότητα του ανθρώπου, τονίζοντας πως διαμορφώνεται μέσα από την κοινωνικοποίηση, αποκτώντας έτσι κοινούς πολιτισμικούς κώδικες. Τέλος, στην κατώτερη βαθμίδα συγκαταλέγει την προσαρμογή του ανθρώπου, δηλαδή την συμπεριφορά του, όπου κατά τον Parsons ο άνθρωπος δεν μπορεί να την καθορίσει αυτοβούλως παρά μόνο μέσω της κοινωνικοποίησης και την εκμάθησης των πολιτισμικών κανόνων. Συνοψίζοντας παρατηρούμε πως κατά τον Parsons τα πολιτισμικά και θρησκευτικά στοιχεία που αποκτά ένας άνθρωπος αποτελούν βασικό παράγοντα της κοινωνικής συνοχής ενός συστήματος καθ' όλη την πορεία του στον χρόνο.

Τον 19ο αιώνα, ο θεωρητικός Karl Marx, μελετώντας την επιρροή της θρησκείας στην Γερμανία, άσκησε μια κριτική στην θεωρία της θρησκείας, μελετώντας την τόσο κοινωνικά όσο και από πολιτική οπτική. Ο όρος της θρησκείας αρχίζει να αντικαθιστά την έννοια της "βαρβαρότητας και του ειδωλολατρικού παραλόγου" που συναντάμε στα προγενέστερα χρόνια, και ορίζεται πλέον ως η έννοια της Χριστιανικής πίστης και της Αλήθειας. 3 Συναντάμε επίσης τον όρο της "Εξομολόγησης" όπου συνδυάστηκε με την αναμόρφωση της ταυτότητας του ανθρώπου. Η θρησκευτική πίστη δεν διαχώριζε τις τάξεις των ανθρώπων και αποτελούσε κοινή για όλους τους ανθρώπους, δίνοντας έτσι ένα "όπλο" στα κράτη να διατηρήσουν υπό τον έλεγχο τους το εσωτερικό της κοινωνίας. Το Πρωσικό κράτος αποτέλεσε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα θρησκευτικού κράτους, όπου χρησιμοποιούσε τις τελετές και τα γνωρίσματα των θρησκευτικού δόγματος ώστε να μπορέσει να διατηρήσει υπό τον έλεγχο του το κοινωνικό σύνολο. Συγκεκριμένα, διέθετε ιεραρχημένες "θρησκευτικές κοινωνίες", με την Καθολική θρησκεία και την Λουθηριανή να διαθέτουν τα περισσότερα προνόμια, διότι ήταν εκείνες που διασφάλιζαν την ειρήνη της Βεσφαλίας. 4 Παρότι δεχόντουσαν κι άλλες

² James J. Chriss, Religion as Social Control: Parsons and Foucault, Cleveland State University,

³ Daniel, S., Arne, N., Doris, U., & Johanna, S. (2019). The "Refugee Crisis," Immigration Attitudes, and Euroscepticism. International Migration Review,

⁴ Daniel, S., Arne, N., Doris, U., & Johanna, S. (2019). The "Refugee Crisis," Immigration Attitudes, and Euroscepticism. International Migration Review,

θρησκευτικές κοινότητες , υπήρχαν νομικοί περιορισμοί , όπως για παράδειγμα συνέβαινε για την Εβραϊκή κοινότητα, κάτι που επισήμανε ο Karl Marx στο έργο του " Εβραϊκό ζήτημα." Τέλος, θα πρέπει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στον μονάρχη , ο οποίος ήταν ο ανώτατος αξιωματούχος της ομολογιακής δομής. Αναλυτικότερα, ήταν αρμόδιος για την συντήρηση της ειρήνης αλλά και της επέκτασης της προτεσταντικής πίστης. Στο Πρωσικό κράτος, με σκοπό την αποφυγή εχθροπραξιών αλλά και για την εξασφάλιση των συμφερόντων του, υπήρχε η αρχή της γενικής θρησκείας, όπου λογόκρινε και καταδίκασε οτιδήποτε ερχόταν ενάντια με την χριστιανική θρησκεία. Μέσα από τα συγγράμματα του, εμφανίζεται η πρώιμη θέση του Karl Marx σχετικά με την διαπολιτισμική ταυτότητα της θρησκείας. Συγκεκριμένα, είναι φανερό η σύνδεση των πολιτισμικών χαρακτηριστικών με την εκάστοτε διαφορετική θρησκεία και ξεχωρίζει τις πολιτισμικές κοινότητες με βάση την θρησκευτική τους πίστη. Αναλυτικότερα, στα πρώιμα του έργα εμφανίζονται οι όροι του Χριστιανισμού και του Ιουδαϊσμού ως ανεξάρτητες θρησκευτικές τάξεις, ενώ τον Ινδουισμό αναφέρει τις κοινωνίες ως " ημι-βάρβαρες. " Συνοψίζοντας, ο Karl Marx άσκησε κριτική στην θέση των θεωρητικών για την θρησκεία , τονίζοντας την παράλληλη σχέση θρησκείας με την φιλοσοφία και την επιστήμη. Τέλος , σχετικά με το κράτος, υποστήριξε πως θα πρέπει η θρησκεία να διαθέτει δευτερεύοντα ρόλο στην πολιτική ενός κράτους και πως αποτελεί ιδιωτική και προσωπική επιλογή η θρησκευτικότητα του ανθρώπου, αποκόπτοντας έτσι τον συλλογικό πολιτισμό που δημιουργεί μια θρησκεία.

Σημαντικές πηγές σχετικά με την θέση της θρησκείας κατά την περίοδο του 19ου και του 20ου αιώνα αποτελούν τα έργα των Emile Durkheim και Max Weber, όπου με την σειρά τους μελέτησαν τον ρόλο της θρησκείας μέσα στην κοινωνία, τον διαχωρισμό της θρησκείας με την "μη θρησκεία" και την επιρροή της στην κοινωνική συμπεριφορά. Μελετώντας τις επιστολές του Weber προς τον αδελφό Alfred γίνεται εύκολα αντιληπτή η θέση του σχετικά με την θρησκεία. Συγκεκριμένα, την κατατάσσει ως ένα εσωτερικό, ατομικό γνώρισμα του ανθρώπινου εαυτού, ενώ επίσης χαρακτηρίζει την χριστιανική θρησκεία ως ένα σημαντικό κομμάτι της "our Kultur". Σε επόμενα συγγράμματα του, χρησιμοποιεί την θρησκεία ως μέσο για να μπορέσει να ξεχωρίσει τους διαφορετικούς πολιτισμούς ανά τον κόσμο, χαρακτηρίζοντας τους ως "Παγκόσμιες θρησκείες." Στην μελέτη του για την Προτεσταντική Ηθική, συνδέει την θρησκεία με τον πνευματικό κόσμο του

ανθρώπου, το Geist όπως το ονομάζει. Για την απόκτηση μιας παγκόσμιας πολιτικής όπου θα επίλυε όλα τα εσωτερικά προβλήματα των χωρών (Weltpolitik) , υποστήριζε πως θα έπρεπε πρώτα αναζητηθεί το ιδανικό Geist όπου θα οδηγούσε στην πολιτική αυτή⁵. Είναι φανερό πως για τον Max Weber η θρησκεία αποτελούσε σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή μιας χώρας, καθώς μέσω αυτής θα μπορούσε να υπάρξει ισορροπία και έλεγχος του κοινωνικού συνόλου ώστε να μπορούν να επιλυθούν τα όποια εσωτερικά προβλήματα. Άλλωστε, ο ίδιος ο Weber θεωρούσε τον Πουριτανισμό και την εθνική συνοχή ως ιδανική μορφή για το Geist. Από την άλλη, ο Emile Durkheim συνέβαλε και εκείνος μέσα από τα έργα του, στην ανάλυση του όρου της " θρησκείας" και της εκκοσμίκευσης της κοινωνίας. Η περίοδος του Διαφωτισμού υπήρξε για πολλούς μελετητές της εποχής, ως η περίοδος όπου η επιρροή της θρησκείας στην πολιτισμική και κοινωνική ταυτότητα του ανθρώπου θα μειωνόταν και θα επικρατούσε μια νεωτερική εκκοσμηκευμένη πολιτεία. Ο Durkheim ,παρότι ήταν θερμός υποστηρικτής της Γαλλικής Επανάστασης, σε σημείο όπου υποστήριζε πως οι Αρχές του 1789 θα πρέπει να θεωρηθούν ως θρησκευτικά κείμενα πίστης και ότι στη Τρίτη Γαλλική Δημοκρατία θα πρέπει η θρησκεία να έχει περιορισμένο ρόλο, 6 τόνιζε ταυτοχρόνως πως η θρησκεία διαθέτει έναν μόνιμο ρόλο στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου και αποτελεί το κύριο συστατικό της διατήρησης της πολιτισμικής του ταυτότητας ⁷. Στο έργο του "The Division of Labor", αναπτύσσει όλη του την θεωρία σχετικά με την θρησκεία. Αναλυτικότερα, υποστηρίζει πως η ύπαρξη ποικίλων πολιτισμικών στοιχείων σε μια κοινωνία δεν αποτελεί απειλή για την συνοχή μιας κοινωνίας, αντιθέτως μάλιστα τονίζει πως κάτι τέτοιο είναι αναπόφευκτο. Ωστόσο, αναφέρει πως η ατομικισμός αποτελεί την μεγαλύτερη απειλή για την μη κοινωνική συνοχή ενός κράτους. Απέναντι σε αυτό τον προβληματισμό , ο Durkheim αναφέρει πως ο ηθικός κώδικας της θρησκείας είναι αυτός που μειώνει τον ατομικισμό και διατηρεί την κοινωνική συνοχή ενός κράτους.

8 Συνοψίζοντας την θεωρία του Durkheim για τον ρόλο της θρησκείας για την

⁵ Mitsutoshi Horii(2018) Historicizing the category of "religion" in sociological theories: Max Weber and Emile Durkheim

⁶ Tole, L. A. (1993). Durkheim on Religion and Moral Community in Modernity. Sociological Inquiry

⁷ Goldenweiser, A. A.(2013) Religion and Society: A Critique of Émile Durkheim's Theory of the Origin and Nature of Religion

⁸ Tole, L. A. (1993). Durkheim on Religion and Moral Community in Modernity. Sociological Inquiry

κοινωνία, παρατηρούμε πως ο θεωρητικός αναφέρεται κατά κύριο λόγο στον ηθικό κώδικα της θρησκείας που επηρεάζει την συμπεριφορά του ανθρώπου και αυτομάτως δημιουργεί την ανάλογη κοινωνική συμπεριφορά, καθιστώντας την απαραίτητη για την κοινωνική συνοχή ενός κράτους.

Μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου πολέμου και την μετακομμουνιστική περίοδο , η σχέση της θρησκείας με την κρατική συνοχή διαφοροποιήθηκε στις Δυτικές χώρες. Οι πολιτικές των χωρών κινήθηκαν με βάση την ελευθερία της έκφρασης διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων και συνάμα στον διαχωρισμό των εξουσιών. Συγκεκριμένα, μετά το τέλος του πολέμου , οι ελευθερίες και τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων δέχτηκαν βαθιά πλήγματα ως προς την ύπαρξη και την προάσπιση τους. Σε συνδυασμό με την αυξανόμενη μεταναστευτική ροή προς τις χώρες της Δύσης και την επικράτηση μιας ενοποιητικής παγκόσμιας πολιτικής και οικονομικής σκέψης, η ανάγκη για ευελιξία των χωρών ως προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και την αποδοχή των διαφορετικών θρησκευτικών δογμάτων, υπήρξε απαραίτητη. Το εσωτερικό των χωρών της Ευρώπης θυμίζει ένα μωσαϊκό πολιτισμικών κουλτούρων ,διαφορετικών μεταξύ τους, που ωστόσο δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως αποτελούν ένα ενιαίο κοινωνικό σύνολο, αλλά περισσότερο σαν διαχωρισμένες κοινωνικές οντότητες που συναλλάσσονται οικονομικά. Παρότι η κρατική εξουσία έχει περιορίσει την επιρροή της θρησκείας ως προς τις πολιτικές αποφάσεις, στην συνοχή του κοινωνικού συνόλου και στην συμπεριφορά των ανθρώπων παραμένει σημαντική. Συγκεκριμένα, η θρησκεία έχει συνδεθεί στενά με την πολιτισμική ταυτότητα του ανθρώπου, επηρεάζει την προσωπικές προτιμήσεις των ανθρώπων, αποτελεί μέσο πληροφόρησης και μάθησης για τους πιστούς και τέλος μέσω των θρησκευτικών τελετών της εκάστοτε θρησκείας, δημιουργεί ένα στενό πολιτισμικό και κοινωνικό δεσμό μεταξύ των πολιτών,δημιουργώντας μικρές κοινότητες στο εσωτερικό της κοινωνίας.

Αναλυτικότερα, είναι ευρεία η μελέτη για την σύνδεση της θρησκείας με την επιλογή των μέσων επικοινωνίας από τους μελετητές , όπου έχουν τονίσει πως "οι θρησκευτικές κοσμοθεωρήσεις δημιουργούνται και διατηρούνται σε συνεχιζόμενες

κοινωνικές διαδικασίες στις οποίες μοιράζονται οι πληροφορίες".⁹ Επιπλέον, μελέτες έχουν δείξει πως η θρησκεία επηρεάζει και την υγεία των ανθρώπων ως προς τον τρόπο ζωής τους και τις θέσεις τους απέναντι στην ιατρική. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα όπου οι άνθρωποι επιλέγουν έναν υγιεινό τρόπο διαβίωσης, όπως το ορίζει η θρησκεία τους, ή έχουν μια αρνητική στάση ως προς την αποδοχή φαρμακευτικών αγωγών, διότι δεν προβλέπεται από τα θρησκευτικά τους δόγματα. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφέρουμε το γεγονός πως οι άνθρωποι, όταν βρίσκονται σε δεινή θέση, στρέφονται στην θρησκεία και στις τελετουργίες της ώστε να νιώσουν τόσο μέλος μιας κοινότητας, καταπολεμώντας έτσι την απομόνωση, είτε ώστε να νιώσουν ασφαλής μπροστά στον θάνατο.

Στον 21ο αιώνα και την μεγάλη προσφυγική κρίση, η θρησκεία αποτέλεσε ένα μέσο στήριξης και ένωσης των εκδιωγμένων από την πατρίδα τους. Για τους μετανάστες που είναι χωρισμένοι από την πατρίδα τους και από πολλούς συγγενείς, η θρησκευτική ένταξη προσφέρει ένα καταφύγιο με την έννοια ότι δημιουργεί την αίσθηση του ανήκειν και της συμμετοχής στο πρόσωπο της απώλειας και των στελεχών προσαρμογής¹⁰. Επειδή οι θρησκευτικές οργανώσεις παρέχουν ένα ολοκληρωμένο σύστημα πεποιθήσεων, καθώς και μια κοινότητα όπου οι μετανάστες συγκεντρώνονται και σχηματίζουν δίκτυα αμοιβαίας υποστήριξης με τους εθνικούς, παρέχουν ψυχολογικό έρμα που βοηθά στη βελτίωση των τραυμάτων της πρώιμης διευθέτησης και της συχνής αντιμετώπισης διακρίσεων. Οι εκκλησίες και οι ναοί προσφέρουν ευκαιρίες για φιλία και φιλία, συχνά σε ένα οικείο πολιτιστικό περιβάλλον, και αποτελούν πηγή παρηγοριάς και καταφυγίου από τα στρες, τις αποτυχίες και τις δυσκολίες να συμβιβαστείς με τη ζωή σε μια νέα χώρα.

Στις εκκλησίες και τους ναούς τους, οι μετανάστες «μπορούν να λατρεύουν στις δικές τους γλώσσες, να απολαμβάνουν τα τελετουργικά, τη μουσική και τα φεστιβάλ

9 Stephen M. Croucher, Cheng Zeng, Diyako Rahmaniand Mélodie Sommier(2017) Religion, Culture, and Communication

10 Nancy Foner, Richard Alba(2008), Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion? The International Migration Review Vol. 42, No. 2

της πατρίδας τους, να μοιράζονται ιστορίες από την πατρίδα τους και να μεταβιβάζουν τη θρησκευτική και πολιτιστική τους κληρονομιά στην επόμενη γενιά»¹¹

¹¹ Nancy Foner, Richard Alba(2008), Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion? The International Migration Review Vol. 42, No. 2

Πολιτισμικές και θρησκευτικές ροές

Έχοντας κάνει μια ανάλυση σχετικά με την θέση της θρησκείας στον κρατικό μηχανισμό μέσα από τα γραπτά των θεωρητικών ανά τον αιώνα και αφού είδαμε τον ρόλο που διαδραματίζει έως και σήμερα στην κοινωνική συνοχή μιας χώρας, στο σημείο αυτό θα μελετήσουμε τις διαφορετικές κοινότητες που σχηματίζονται μέσα σε μια κοινωνία. Συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε τις μεταναστευτικές ροές που πραγματοποιήθηκαν μέσα στον αιώνα, την θρησκευτική τους υπόσταση καθώς και την άποψη που είχαν σχηματίσει παλαιότερα οι θεωρητικοί για τους πολίτες της Ανατολής και πως αυτή επηρεάζει μέχρι και σήμερα την θέση της χώρας υποδοχής ως προς την αποδοχή τους στον κοινωνικό ιστό. Για την ανάλυση μας αυτή θα στηριχθούμε κυρίως στις έρευνες του ινστιτούτου Pew Research Center και σε άλλες στατιστικές έρευνες, ώστε να μελετήσουμε εκτενέστερα τα παραπάνω ερωτήματα μας.

Η μεταναστευτική ροή τον 20ο αιώνα.

Ο 20ος αιώνας για την Ευρώπη υπήρξε μια μεταβατική περίοδος ως προς την διαμόρφωση των χωρών και του ευρωπαϊκού χάρτη. Πολλές αυτοκρατορίες έπεσαν με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν νέα κράτη, νέες εθνικότητες, δημιουργώντας μια διαφορετική κατάσταση στην Ευρώπη, με τις εχθροπραξίες να συνεχίζουν να υπάρχουν και με την οικονομική κατάσταση των χωρών να βρίσκεται σε δυσχερή κατάσταση. Μετά τον πόλεμο, η δημογραφική κατάσταση των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών ήταν ανησυχητική: ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού σε ηλικία εργασίας είχε σκοτωθεί και υπήρχαν λίγες προμήθειες. Αυτό ήταν ιδιαίτερα σοβαρό σε μια εποχή που η ανασυγκρότηση και η οικονομική ανάπτυξη ήταν προτεραιότητες και η βιομηχανία χρειαζόταν απεγνωσμένα ανθρώπινο δυναμικό. Ως αποτέλεσμα, διάφορες χώρες υπέγραψαν συμφωνίες για την ενθάρρυνση της οικονομικής μετανάστευσης. Η Γαλλία, για παράδειγμα, έφερε εργαζόμενους από την Ιταλία, την Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία το 2003 τη δεκαετία του 1920. Επίσης, ένας σημαντικός παράγοντας μετανάστευσης υπήρξε η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 1930, όπου ανάγκασε πολλούς να επιστρέψουν στην χώρα καταγωγής τους. Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει και στην πολιτική σκηνή της Ευρώπης, όπου η άνοδος των εθνικοσοσιαλιστικών, ναζιστικών και φασιστικών κομμάτων δημιούργησε μεγάλες αλλαγές στον κοινωνικό ιστό των χωρών. Αναλυτικότερα, αρκετοί άνθρωποι λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων, της εβραϊκής τους καταγωγής και λόγω των

αντίξοων συνθηκών που επικρατούσε στην Ναζιστική Γερμανία, αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες. Επιπλέον, το 1936, ο εμφύλιος που ξέσπασε την Ισπανία αλλά και οι μαζικές απελάσεις πληθυσμών από την Σοβιετική Ένωση προς την κεντρική και ανατολική Σιβηρία, οδήγησαν σε μαζικές μετακινήσεις ανθρώπων.

Country	Year	Description of migration	Type of migration
Germany	1914-18 1918	Germany recruits 100 000 Jewish workers from Poland to bolster its war economy. 1.8 million Germans leave Russia, Poland, Alsace and Lorraine.	Economic
Belgium	1914-18 1922 1931	240000 Belgian nationals are in the United Kingdom. Pole, Yugoslavs, Hungarians and Czechs are employed in Belgian mines. 80000 French nationals are in Belgium	Forced Economic Economic
Bulgaria	After 1918	Thousands of Greeks, Turks and Pomaks leave Bulgaria. Similarly, Bulgarians living in Turkey and Greece return to Bulgaria.	Ethnic
France	1917	France recruits workers from other European countries, including: 23000 Portuguese, 24000 Italians, 24 000 Greeks, 33 000 Czechs,	Economic

		67000 Russians, 67000 Armenians, 86 000 Algerians, 55 000 Moroccans and Tunisians.	
	1921	46 000 Polish workers in France.	Economic
	1926	France's foreign population rises from 1.5 in 1921 to 2.5 in 1926 with the arrival of Polish, Italian and Czech immigrants.	Economic
United Kingdom	1921	364747 Irish people in England, 1% of the population.	Economic
Italy	1922	Some 30 000 Italians move to Belgium	Economic
Russia	1917	The civil war and the Bolshevik Revolution drive millions of Byelorussians from their country.	Forced
Germany	1933-40	1 million Germans leave Germany for political, religious and racial reasons, particularly Jews persecuted by the nazi regime.	Forced
Bulgaria	1936-38	Under an agreement between Bulgaria and Turkey, some	Ethnic

12000 Turks leave Bulgaria every year.

Spain 1920-30 50000 Basques and 20000 Forced

		Catalans take refuge in France.	
	1936-39	200000 Spaniards leave Spain, 140 000 of them for France.	Forced
Italy	1920-30	Refugees from fascism go to France.	Forced
Netherlands	1940	Germany's invasion of the Netherlands leads to an influx of Dutch refugees into England.	Forced
Poland and the Soviet Union	1918-33	Jews flee Poland and Russia to escape anti-Semitism.	Forced
Soviet Union	1933-45	Stalin's policy forces millions of people of German, Caucasian, Tatar and other origins to migrate within the Soviet Union, mainly to Siberia.	Forced
Turkey	1926	65 000 Armenians migrate to France.	Forced

Source: <http://www.let.leidenuniv.nl/history/migration/chapter71.html>; Ohliger, 1996, Temime, 1999

Οι μετακινήσεις πληθυσμών από χώρα σε χώρα συνεχίστηκαν στην ευρωπαϊκή ήπειρο και τα επόμενα χρόνια, ιδίως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τον πόλεμο τουλάχιστον 5 εκατομμύρια άτομα έχουν μεταναστεύσει από την Ευρώπη, μια μαζική μετανάστευση που υπερβαίνει τον συνολικό πληθυσμό της Ελβετίας. Στο μέσο μεταπολεμικό έτος περίπου 650.000 μετανάστες καταγράφηκαν πως έφυγαν. Ο αριθμός των μεταναστών που επαναπατρίστηκαν ανέρχεται περίπου στο ένα τρίτο

αυτού του συνόλου. Η αναγνωρίσιμη καθαρή κίνηση προς τα έξω στην περίοδο 1946-52 ήταν 3,2 εκατομμύρια ή περίπου 450.000 ετησίως.¹²

Μετά το 1945, η Ευρώπη άνοιξε τις πύλες της καθώς εκατοντάδες χιλιάδες αναζήτησαν καταφύγιο από μια κατεστραμμένη ήπειρο. Βρετανοί μετανάστες έφυγαν από τις πόλεις που καταστράφηκαν. Οι πρόσφυγες εκτοξεύτηκαν στη Γερμανία, ειδικά μετά την αποχώρηση του έθνους (και του Βερολίνου) σε σοβιετικές και δυτικές ζώνες. Το ίδιο ισχύει και για τους Τσέχους-Σλοβάκους, που υπήρξαν αβέβαιοι για το μέλλον της χώρας τους και απογοητευμένοι για το άμεσο παρελθόν τους. Στην Ιταλία, στην Αυστρία, στη Γαλλία, στις Κάτω Χώρες και στο Βέλγιο ιδρύθηκαν προσφυγικά στρατόπεδα στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Τα λεγόμενα στρατόπεδα DP - για εκτοπισμένα άτομα - ήταν το επίκεντρο των προσπαθειών για τη διαλογή του ανθρώπινου χάους σε μεταναστευτικά ρεύματα. Ηνωμένων Εθνών (UNRRA) όσο και στη Διεθνή Οργάνωση Προσφύγων που το διαδέχτηκε το 1947. Η Οτάβα δεσμεύτηκε να δεχτεί έναν σημαντικό αριθμό προσφύγων, αν και ο канаδικός αντισημιτισμός έστησε εμπόδια για τους Εβραίους πρόσφυγες και επιζώντες από τα στρατόπεδα θανάτου.

Δύο μεγάλα ιδεολογικά και πολιτικά στρατόπεδα εμφανίστηκαν όταν κατέρρευσε το ναζιστικό καθεστώς. Ενώ η Δυτική Ευρώπη επέλεξε μια ανοιχτή, δημοκρατική κυβέρνηση, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης πέφτουν θύματα κλειστών, αυταρχικών καθεστώτων, υπό τη σοβιετική κοινοτική εποπτεία. Αυτή η ιδεολογική διαίρεση (δημοκρατία κατά σοσιαλισμού) προκάλεσε μια ευρύτερη αντιπαράθεση μεταξύ των δύο πλευρών - τον «ψυχρό πόλεμο», ο οποίος έγινε ο ίδιος πολύ μακριά από τον αμελητέο παράγοντα της μεταπολεμικής μετανάστευσης, με τους πρόσφυγες ανατολής-δύσης έως ότου κατέβηκε το Τείχος του Βερολίνου, και εθνική μετανάστευση μετά από αυτό. Ένας άλλος παράγοντας ήταν η ανάγκη ανοικοδόμησης των οικονομιών της Δυτικής Ευρώπης, που υπέστη σοβαρές ζημιές από τον πόλεμο. Η οικονομική στρατηγική που υιοθέτησαν οι αναπτυγμένες χώρες της περιοχής αποσκοπούσε στη συγκέντρωση των επενδύσεων και στην αύξηση της παραγωγής. Αυτή η πολιτική, η οποία άφησε ένα μεγάλο σημάδι στην περίοδο από

¹² Dudley Kirk and Earl Huyck (1954) Overseas Migration from Europe Since World War II

το 1945 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, ενθάρρυνε την οικονομική μετανάστευση από τις υπανάπτυκτες ή αναπτυσσόμενες χώρες στη δυτική Ευρώπη¹³.

Οι κύριες αιτίες της μετανάστευσης μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αφορούσαν κυρίως οικονομικούς λόγους. Η ανοικοδόμηση και η οικονομική ανάπτυξη δημιούργησαν την ανάγκη για ξένη εργασία. Εκατομμύρια άνθρωποι, κυρίως σε ηλικία εργασίας, είχαν σκοτωθεί στον πόλεμο. Η μετανάστευση από την Ευρώπη στις Ηνωμένες Πολιτείες άρχισε να σταθεροποιείται στη δεκαετία του 1950 και η Δυτική Ευρώπη άρχισε να ενσωματώνει τους μετανάστες.. Οι ευρωπαϊκές χώρες αναζητώντας εργαζομένους για να τους βοηθήσουν να ανοικοδομήσουν τις οικονομίες τους που έχουν υποστεί ζημιά από τον πόλεμο, οι βιομηχανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης υπέγραψαν διάφορες συμφωνίες, νομιμοποιώντας τη μετανάστευση από χώρες εξαγωγής εργασίας όπως η Τουρκία, οι οποίες συνήψαν συμφωνίες με τη Γερμανία (1961), την Αυστρία, το Βέλγιο, τις Κάτω Χώρες και Γαλλία (1965) και Σουηδία (1967), επιτρέποντας σε χιλιάδες Τούρκους να εργαστούν σε αυτές τις χώρες και να απολαύσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Με τον ίδιο τρόπο, η Ελβετία συνήψε συμφωνίες με την Ιταλία, προσελκύοντας Ιταλούς εργαζόμενους σε μεγάλο αριθμό. Οι βιομηχανοποιημένες ευρωπαϊκές χώρες βρήκαν αρχικά τους εργαζόμενους που χρειάστηκαν στην Ιταλία, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα, και αργότερα στο Μαρόκο, την Αλγερία, την Τυνησία, την Τουρκία και την πρώην Γιουγκοσλαβία. Η πλειοψηφία κατάφερε να νομιμοποιήσει την κατάστασή τους αργότερα, ενώ άλλοι εργάστηκαν παράνομα, αλλά συνέχισαν τις ελπίδες τους να λάβουν άδεια εργασίας.

Ένας ακόμα λόγος που υπήρξε εκτεταμένη μετακίνηση πληθυσμών πέρα από οικονομικούς λόγους, ήταν και λόγω πολέμου και βίας. Αυτοί οι άνθρωποι είναι πρόσφυγες και ο όρος «αναγκαστική μετανάστευση» μπορεί να εφαρμοστεί σε αυτούς. Η αναγκαστική μετανάστευση έχει προφανώς πολλές αιτίες. Το πρώτο είναι η θρησκευτική, φυλετική και εθνική σύγκρουση οδηγεί σε (εμφύλιο) πόλεμο. Δεύτερον είναι η κοινωνική ένταση, που συνήθως συνοδεύεται από πολιτική κρίση, με ομάδες αντιπολίτευσης να διαμαρτύρονται ενάντια στο κυβερνών καθεστώς, το

¹³ Bülent Kaya (2002) The changing face of Europe- Population flows in the 20th century, Council of Europe

οποίο είναι συχνά αυταρχικό και βίαιο. Η καταστολή αυτών των ομάδων από τους ηγέτες των χωρών τους ήταν πάντα, και εξακολουθεί να είναι, μια από τις κύριες αιτίες της «αναγκαστικής μετανάστευσης». Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, οι περισσότεροι πρόσφυγες στην Ευρώπη προέρχονταν από άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Τη δεκαετία του 1930, η ναζιστική δίωξη και η βία οδήγησαν πολλούς Εβραίους στην εξορία. Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, επίσης, έκανε αμέτρητους πρόσφυγες, που πλήττουν σχεδόν όλες τις χώρες της Ευρώπης. Από τη δεκαετία του 1950, η κομμουνιστική καταπίεση στην Ανατολική Ευρώπη έστειλε μια πλημμύρα προσφύγων στα δυτικά. Περίπου 194000 Ούγγροι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους το 1956-57, και η Άνοιξη της Πράγας του 1968 είχε το ίδιο αποτέλεσμα, με περίπου 160000 Τσεχοσλοβάκους να διαφεύγουν στη Δυτική Ευρώπη.¹ Στη δεκαετία του 1950, οι περισσότεροι πρόσφυγες ήταν από τις χώρες του ανατολικού μπλοκ. Τη δεκαετία του 1980 - εκτός από τους Πολωνούς που εγκατέλειψαν την πολιτική καταπίεση το 1980-81 - ήρθαν κυρίως από την Τουρκία, με τη σειρά της Αφρικής και της Ασίας. Η καταστολή πολιτικών αντιπάλων και ορισμένων εθνοτικών μειονοτήτων ήταν και πάλι ένας σημαντικός παράγοντας, και οι εθνοτικές συγκρούσεις σε διάφορες χώρες της Αφρικής και της Ασίας έκαναν επίσης τους πρόσφυγες επικεφαλής για τη Δυτική Ευρώπη. Ο ακριβός αριθμός αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη την περίοδο 1987-1997 αναγράφεται στον παρακάτω πίνακα.

Host country	1987	1990	1997*
Austria	11400	22800	6700
Belgium	6000	13000	11600
Denmark	2800	5300	5100
Finland	100	2700	1000
France	24800	53100	21400
Germany	57400	193100	104400
Greece	7000	6200	4200
Italy	11100	3200	1400
Netherlands	13500	21200	34400
Norway	8600	4000	2300
Portugal	500	100	400
Spain	2500	8600	3700

Sweden	18100	29400	9700
Switzerland	10900	35800	23900
United Kingdom	5900	38200	41500
Total	180600	436700	271700

Τέλος έχουμε την περίπτωση της "εθνοτικής" μετανάστευσης. Οι εθνοτικοί μετανάστες είναι άτομα που μετακινούνται από τη χώρα γέννησης και κατοικίας τους σε μια χώρα με τον ίδιο εθνοτικό πληθυσμό ή / και θρησκευτικές πεποιθήσεις. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, παρά τον όρο, η «εθνοτική» μετανάστευση οφείλεται πολύ συχνά και σε οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Η μετανάστευση γερμανών υπηκόων διαφόρων χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και η μετανάστευση Εβραίων στο Ισραήλ, είναι τα πιο εντυπωσιακά παραδείγματα στην Ευρώπη. Μεταξύ του 1950 και του 1993, περίπου 3 εκατομμύρια Γερμανοί έφυγαν από τις χώρες γέννησής τους, ιδίως στην Ανατολική Ευρώπη (Πολωνία, Ρουμανία κ.λπ.) για να εγκατασταθούν στο Vaterland. Το μεγαλύτερο μέρος της εθνικής μετανάστευσης προωθείται από συμφωνίες μεταξύ των χωρών καταγωγής και της χώρας υποδοχής, με τις τελευταίες να παρέχουν σε εθνοτικούς μετανάστες ορισμένα προνόμια για να διευκολύνουν την ένταξη, και ιδίως την απόκτηση ιθαγένειας. Οι Γερμανοί μετανάστες, για παράδειγμα, αποκτούν ταυτόχρονα γερμανική ιθαγένεια (αν και ορισμένοι νομικοί περιορισμοί θεσπίστηκαν το 1992). Παρομοίως, μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και μετά τις πολιτικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην πρώην Σοβιετική Ένωση, οι Ρώσοι Εβραίοι (αυτοί που μπορούσαν να το κάνουν) επωφελήθηκαν από την ανοιχτή πολιτική του Ισραήλ και μετανάστευσαν σε μεγάλο βαθμό αριθμοί. Μεταξύ 1960 και 1996, περίπου 700.000 άνθρωποι εβραϊκής καταγωγής εγκαταστάθηκαν στο Ισραήλ, αυξάνοντας τον πληθυσμό κατά 11%. Η πολιτική ένταξης του Ισραήλ τους επέτρεψε να εγκατασταθούν εκεί που το επιθυμούσαν - και στους Εβραίους μετανάστες δίνεται αμέσως υπηκοότητα.

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε πως το εσωτερικό των Ευρωπαϊκών χωρών γνώρισε πολλές διαφοροποιήσεις και ανακατατάξεις. Ο πόλεμος σε συνδυασμό με την μετέπειτα οικονομική κρίση, οδήγησε τους πολίτες να μεταναστεύσουν και να

αναζητήσουν ένα καλύτερο μέρος διαβίωσης. Ωστόσο, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε και την παγκόσμια οικονομική πολιτική που ακολούθησαν οι χώρες. Η παγκοσμιοποίηση αγαθών και κεφαλαίων, η άνθιση και συνάμα η επιρροή που ασκούσαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθώς και ο ρόλος των πολιτισμικών δικτύων, που θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο, αύξησε την κινητικότητα των ανθρώπων. Οι θεωρητικοί Wagner και Anne Catherine έκαναν λόγο επίσης για μια νέα μορφή μετανάστευσης που θα μπορούσε να ονομαστεί «μετανάστευση διαχειριστή». Χιλιάδες άκρως εξειδικευμένοι άνδρες και γυναίκες - ανώτατα στελέχη, ανώτερα στελέχη, διευθυντές εταιρειών, ειδικοί και ούτω καθεξής - μεταναστεύουν στο πλαίσιο της νέας κινητικότητας που δημιουργήθηκε από τη διάδοση επενδύσεων και πολυεθνικών στις τέσσερις γωνίες του πλανήτη. Πρόκειται για ειδικούς μετανάστες και ο αριθμός τους αυξάνεται συνεχώς. Αυτοί οι αλλοδαποί υψηλού επιπέδου δεν θεωρούνται «μετανάστες», ένας όρος που συνεπάγεται μια συγκεκριμένη κοινωνική κατωτερότητα. Είναι «διεθνείς», κάτι που είναι εντελώς διαφορετικό. Μεταξύ των ανώτερων τάξεων, το να είσαι ξένος, να έρχεσαι από άλλη χώρα, να μιλάς ξένες γλώσσες, να έχεις φίλους όλων των εθνικοτήτων, δεν είναι πράγματα που πρέπει να ντρέπονται, αλλά τα περιουσιακά στοιχεία που πρέπει να καλλιεργηθούν και να εκμεταλλευτούν. Αυτοί οι απόδημοι διευθυντές είναι οι νικητές στο παιχνίδι παγκοσμιοποίησης. ¹⁴ Όλο το εργατικό δυναμικό πηγαίνει με τον ίδιο τρόπο, όπως επισημαίνει ο J. Attali. Αυτός ο τύπος μετανάστευσης, που οφείλεται στην ανάγκη εύρεσης εργασίας, δεν είναι σίγουρα κάτι νέο. Πράγματι, είναι το ίδιο είδος οικονομικής μετανάστευσης που εξετάσαμε παραπάνω. Αυτό που είναι νέο είναι ότι η παγκοσμιοποίηση στους τομείς του πολιτισμού και της επικοινωνίας βασίζεται και διαδίδει δυτικά πολιτιστικά μοντέλα, ενθαρρύνοντας ανθρώπους από αναπτυσσόμενες και υποανάπτυκτες χώρες να μεταναστεύσουν. Το δέλεαρ των δυτικών τρόπων ζωής, και όχι μόνο η οικονομική ανάγκη, μπορεί να βρίσκεται πίσω από την απόφαση ορισμένων ανθρώπων να μεταναστεύσουν. Πρέπει να τονιστεί, ωστόσο, ότι οι περιοριστικές πολιτικές μετανάστευσης που εφαρμόζονται από τις βιομηχανικές και δυτικές χώρες, καθιστούν δυσκολότερο για τους μετανάστες σε

¹⁴ Bülent Kaya (2002) The changing face of Europe- Population flows in the 20th century, Council of Europe

αυτήν την κατηγορία να μεταναστεύσουν επιτυχώς, δηλαδή να μεταναστεύσουν νόμιμα, ακόμη και με την ευλογία της χώρας υποδοχής.

Η Προσφυγική κρίση του 21ου αιώνα.

Ο επόμενος αιώνας βρήκε την Ευρώπη αντιμέτωπη με μια κατάσταση όπου, μέχρι και τώρα, της δημιούργησε και συνεχίζει να της δημιουργεί ποικίλα πολιτικά, οικονομικά αλλά και κοινωνικά προβλήματα. Είναι αλήθεια η μετανάστευση και οι προσφυγικές κρίσεις είναι πραγματικότητα σε όλο τον κόσμο για διαφορετικούς λόγους, είτε για πολέμους, είτε λόγω πολιτικού συστήματος - δικτατορία. Από καταπιεστικά, κατασταλτικά καθεστώτα μέχρι «ψεύτικες» δημοκρατίες όπου υπάρχουν διώξεις, διακρίσεις, ρατσισμός και ξενοφοβία. Αυτές οι συμπεριφορές δεν εφαρμόζονται από κοινωνικές ομάδες, αλλά από τις κυβερνήσεις και τις πολιτικές δυνάμεις. Ξεκίνησε στις 18 Δεκεμβρίου 2010, η Αραβική Άνοιξη δημιούργησε επαναστατικές (βίαιες και μη βίαιες) ενέργειες, διαμαρτυρίες, προκάλεσε ξένες παρεμβάσεις και εμφύλιους πολέμους στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα όφειλε να είχε προετοιμαστεί για την αναμενόμενη μετανάστευση, αλλά δεν αναπτύχθηκε τόσο ώστε να αντιμετωπίσει τις συνέπειες του πολέμου της Συρίας, τα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της Βόρειας Αφρικής και τα περίπλοκα προβλήματα στη Μέση Ανατολή, όπου αποτελούν μερικούς από τους κοινούς λόγους που αναγκάζουν σε μετανάστευση έναν τεράστιο αριθμό προσφύγων που φθάνουν στην Ευρώπη. Η υποδοχή πρώτα (μετά το 2010) έγινε χωρίς όρους και μπορούμε να επιβεβαιώσουμε χωρίς δομές για να προετοιμάσουμε την αποδοχή τους ή να επαληθεύσουμε την αρχική τους κατάσταση. Στη δεύτερη φάση, μεταξύ 2012 έως 2016, υπήρχαν διαφορετικές δράσεις συνεργασίας. Αναπτύχθηκαν νομικοί, δικαστικοί, αστυνομικοί και διεθνείς οργανισμοί, με πρωτοβουλία της ΕΕ και του ΟΗΕ. ωστόσο οι ανεξέλεγκτες (σκληρές) απάνθρωπες πραγματικότητες στις χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, τους πολέμους, την οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση, τις πολιτιστικές και θρησκευτικές διώξεις, με τη βία να είναι αδήλωτη και αδικαιολόγητη προκαλεί από μόνη της ένα ανεξέλεγκτο ανθρώπινο πρόβλημα που χρειάζεται τις Δράσεις των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις παρεμβάσεις τους. ¹⁵Όχι μόνο στη στιγμή υποδοχής και αποδοχής των προσφύγων, αλλά επειγόντως στις προβληματικές χώρες από τις οποίες

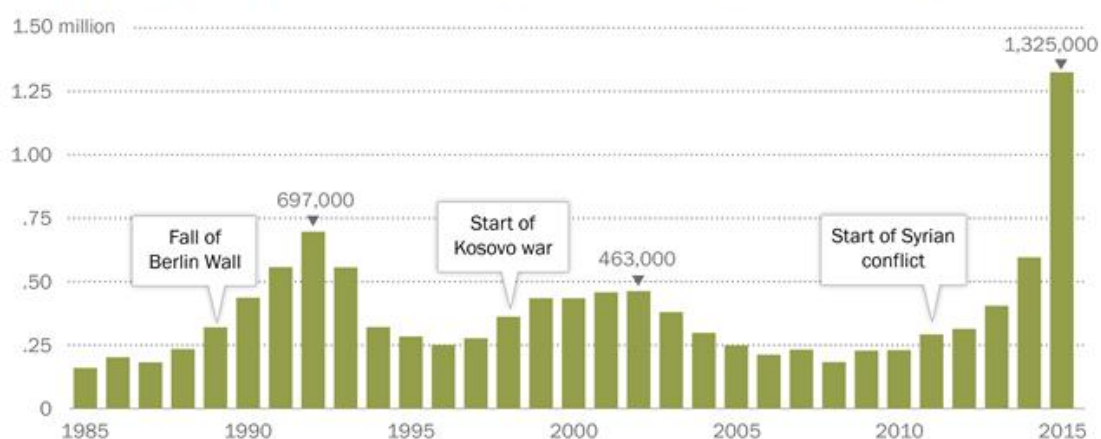
¹⁵ M Magalhães (2018), Migrants and Refugees in European Union: "Warm Peace", Human Rights. **Education** and Political Sustainability

αυτά τα ανθρώπινα όντα είναι υποχρεωμένα να δραπετεύσουν. Στην συνέχεια της ενότητας ,θα εστιάσουμε στην κοινωνική αντίδραση των χωρών υποδοχής στην διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα των μεταναστών και ο τρόπος αποδοχής τους.

Η Αραβική Άνοιξη και η έναρξη των ένοπλων συγκρούσεων στη Λιβύη και τη Συρία δημιούργησαν ένα κενό ασφαλείας και μια ανθρωπιστική κρίση σε σημαντικά μέρη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής. Σε σχέση με αυτές τις γεωπολιτικές εξελίξεις, ο αριθμός των προσφύγων στην Ευρώπη αυξήθηκε απότομα το 2015, αφού έφτασε σε χαμηλό σημείο το 2009 (Pew Research Center 2016). Το 2011, ο αριθμός των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη ξεπέρασε τους 250.000 για πρώτη φορά από το 2004 (Pew Center 2016). Τα επόμενα χρόνια, ο αριθμός αυτός συνέχισε να αυξάνεται, φτάνοντας πάνω από 1,3 εκατομμύρια αιτήσεις ασύλου το 2015 (Pew Research Center 2016)

Number of asylum seekers in Europe surges to record 1.3 million in 2015

Annual number of asylum applications received by EU-28 countries, Norway and Switzerland, 1985 to 2015

Note: "Europe" consists of the EU-28, Norway and Switzerland. Asylum seeker definitions varied by European country prior to 2008. Numbers for asylum applications since 2008 are based on first-time applicants and do not include appeals or transfer of applications between countries. See [methodology](#) for more details. Data on asylum applications is missing for some countries in some years. See [Appendix A](#) for list of countries with missing data. All countries that are part of the EU today are included in previous years' data even though several were not part of the European Union in earlier years. Rounded to nearest thousand.

Source: Pew Research Center analysis of Eurostat data, accessed June 22, 2016.

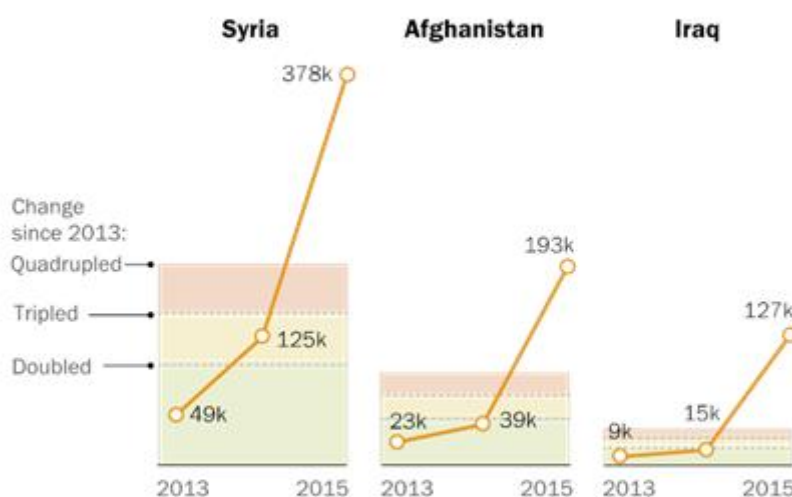
"Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015"

PEW RESEARCH CENTER

Περίπου οι μισοί πρόσφυγες το 2015 εντοπίζουν την καταγωγή τους σε τρεις μόνο χώρες: τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό που προέρχονται και από άλλες χώρες, όπως η Αλβανία. Οι συγκρούσεις ήταν τόσο φρέσκες όσο και μακροχρόνιες, σε καθεμία από αυτές τις πολιτείες που οδήγησαν στον εκτοπισμό εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων. Μερικοί εκτοπίστηκαν στις πατρίδες τους. Άλλοι κατέφυγαν σε γειτονικές χώρες. και ακόμη άλλοι έκαναν το συχνά επικίνδυνο ταξίδι στην Ευρώπη (και αλλού) για να ζητήσουν άσυλο.

Number of asylum seekers from Syria, Afghanistan and Iraq more than quadrupled between 2013 and 2015

Number of first-time asylum applications to Europe from each country of origin, in thousands

Note: "Europe" consists of the EU-28, Norway and Switzerland. Rounded to nearest thousand.

Source: Pew Research Center analysis of Eurostat data, accessed June 22, 2016.

"Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015"

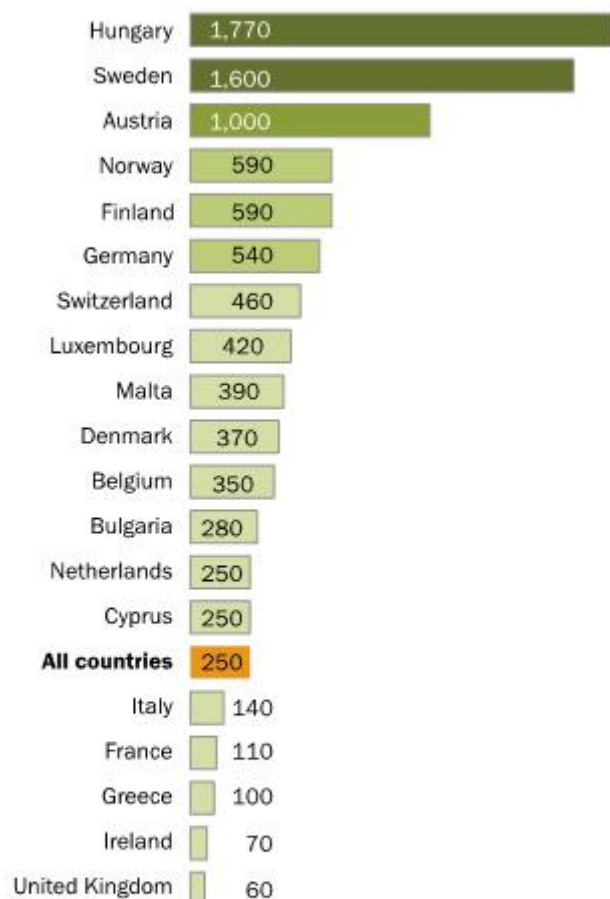
PEW RESEARCH CENTER

Από το 2012, η Γερμανία υπήρξε η κύρια χώρα προορισμού για τους αιτούντες άσυλο στην Ευρώπη, που έλαβε 442.000 αιτήσεις ασύλου μόνο το 2015. Μετά τη Γερμανία, η Ουγγαρία (174.000 αιτήσεις) και η Σουηδία (156.000) έλαβαν τον υψηλότερο αριθμό αιτήσεων ασύλου το 2015. Εν τω μεταξύ, η Γαλλία (71.000) και το Ηνωμένο Βασίλειο (39.000) έλαβαν περίπου τον ίδιο αριθμό αιτήσεων το 2015 με τα έτη λίγο πριν από η αύξηση των προσφύγων το 2015. Οι πρόσφυγες δεν

διασκορπίστηκαν εξίσου σε όλη την Ευρώπη, με ορισμένες χώρες να δέχονται περισσότερους αιτούντες άσυλο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το 2015, η ΕΕ-28, η Νορβηγία και η Ελβετία συνολικά είχαν 250 αιτούντες άσυλο ανά 100.000 κατοίκους. Συγκριτικά, η Ουγγαρία είχε 1.770 αιτούντες ανά 100.000 άτομα (το υψηλότερο από οποιαδήποτε χώρα) και η Σουηδία είχε 1.600 αιτούντες ανά 100.000 άτομα. Εν τω μεταξύ, η Γερμανία είχε 540 αιτούντες ανά 100.000 άτομα, ακόμη πολύ πάνω από το συνολικό ευρωπαϊκό ποσοστό. Αντίθετα, η Γαλλία είχε μόνο 110 αιτούντες ανά 100.000 άτομα στο συνολικό πληθυσμό της το 2015 και το Ηνωμένο Βασίλειο είχε μόνο 60 αιτούντες άσυλο ανά 100.000 άτομα.

Europe's asylum seekers did not equally disperse across countries

Number of first-time asylum applications in 2015 per 100,000 people in the country's population

Note: "Europe" consists of the EU-28, Norway and Switzerland. Numbers rounded to nearest 10. Limited to countries with 50 or more asylum seekers per 100,000 in country's population.

Source: Pew Research Center analysis of Eurostat data, accessed June 22, 2016.

"Number of Refugees to Europe Surges to Record 1.3 Million in 2015"

PEW RESEARCH CENTER

Όπως παρατηρούμε μέσα από τις έρευνες του Pew Research Center και κάνοντας μια βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι μεταναστευτικές πολιτικές των χωρών της Δυτικής Ευρώπης κατευθύνθηκαν σε μια επιλεκτική επιλογή προσφύγων, αφήνοντας το μεγαλύτερο βάρος στις χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, δημιουργώντας, από την μία ρήγμα στην ένωση και στην συνεργασία των Ευρωπαϊκών χωρών και από την άλλη προβληματισμό όσον αφορά το ανθρωπιστικό πρόσωπο των χωρών. Αναλυτικότερα, προτού μελετήσουμε την στάση του κοινωνικού ιστού των

Ευρωπαϊκών χωρών απέναντι σε αυτή την προσφυγική ροή, θα εξετάσουμε αρχικά τις μεταναστευτικές πολιτικές που ακολουθούσαν οι Δυτικές χώρες. Οι πρόσφυγες από την Συρία, επιθυμούσαν κατά κύριο λόγο, να εγκατασταθούν σε χώρες με ανεπτυγμένο βιοτικό επίπεδο, γι' αυτό είχαν ως πρώτη τους επιλογή την Γερμανία, ενώ οι πρόσφυγες από την Αφρικανική Ήπειρο, είτε λόγω ιστορικότητας είτε λόγω της κοινής γλώσσας, προτιμούσαν το Ηνωμένο Βασίλειο και την Γαλλία. Ωστόσο, η Γερμανία, που δέχτηκε έναν τεράστιο αριθμό αφίξεων στα νότια σύνορά της, αποκαθιστώντας τους ελέγχους στα σύνορά του Σένγκεν με την Αυστρία, εμπόδισε τους πρόσφυγες να «παγιδευτούν» στη χώρα¹⁶. Η Γαλλία, η Δανία και η Σουηδία μιμήθηκαν αυτό το μέτρο το 2015¹⁷. Η Ουγγαρία προχώρησε μέχρι να χτίσει ένα φράχτη στα σύνορά της με την Κροατία και τη Σερβία, η οποία μετέφερε τις προσφυγικές ροές στη γειτονική Σλοβενία¹⁸ και τελικά οδήγησε στο πλήρες κλείσιμο της «Βαλκανικής διαδρομής».¹⁹ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένας τεράστιος αριθμός προσφύγων να εγκλωβιστεί στην Ιταλία, στην Ελλάδα καθώς και σε άλλες χώρες των Βαλκανίων. Η πολιτική αυτής της Ευρωπαϊκής Ένωσης ωστόσο δεν είναι καινούργια. Συγκεκριμένα, έχει δημιουργηθεί μια άτυπη συμφωνία με τις Βαλκανικές χώρες, με σκοπό τον έλεγχο των συνόρων και των προσφυγικών ροών με αντάλλαγμα την στήριξη και την ένταξη τους στην Ένωση.

Ο αριθμός αιτούντων άσυλο, παρ'όλα αυτά, την περίοδο 2015-2016 ήταν αρκετά μεγάλος, δημιουργώντας επιπλέον πίεση τόσο στους πρόσφυγες, που αναμένανε μια θετική έκβαση της υπόθεσης τους, όσο και στο εσωτερικό των χωρών υποδοχής, όπου είχε να αντιμετωπίσει τόσο την οικονομική και πολιτική κρίση όσο και την κοινωνική. Συνοπτικά θα αναφέρουμε πως, σύμφωνα με την μελέτη του Pew Research Center, περίπου οι μισοί (52%) όλων των αιτούντων άσυλο που είχαν υποβάλει αίτηση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη Νορβηγία και την Ελβετία

¹⁶ Pastore F., Henry G., (2016) Explaining the Crisis of the European Migration and Asylum Regime, *The International Spectator* 51(1):44-57

¹⁷ Niemann A., Zaun N. (2018), Introduction: EU Refugee Policies in Times of Crisis: Theoretical and Empirical Perspectives, *JCMS Journal of Common Market Studies* 56(1):3-22

¹⁸ Trauner F. (2016) Asylum Policy: The EU's "Crises" and the Looming Policy Regime Failure, *Journal of European Integration* 38(3):311-325

¹⁹ Daniel, S., Arne, N., Doris, U., & Johanna, S. (2019). *The "Refugee Crisis," Immigration Attitudes, and Euroscepticism. International Migration Review*

κατά τη διάρκεια του 2015 και του 2016, περίμεναν ακόμη νέα για τις αιτήσεις ή τις προσφυγές τους στο τέλος του 2016. Ένα μικρότερο, αλλά σημαντικό, μοιράζεται %) είχε εγκριθεί για διαμονή. Οι υπόλοιποι αιτούντες (περίπου 8%) επέστρεψαν είτε στο σπίτι τους είτε σε άλλη χώρα εκτός ΕΕ ή η τοποθεσία τους είναι άγνωστη. Το καθεστώς των αιτούντων άσυλο στην Ευρώπη μπορεί να εξεταστεί με δύο τρόπους: από την εθνικότητά τους και από τις χώρες υποβολής αιτήσεών τους. Για τους αιτούντες άσυλο από ορισμένες χώρες, το μερίδιο που περιμένει είναι πολύ υψηλότερο από το μερίδιο που έχει εγκριθεί για προστασία στην Ευρώπη, σύμφωνα με τις νέες εκτιμήσεις. Για παράδειγμα, περίπου 89% των Αλβανών υποψηφίων μεταξύ 2015 και 2016 περίμεναν να μάθουν την κατάστασή τους στην Ευρώπη στα τέλη του 2016. Επίσης, περίπου το 77% των Αφγανών αιτούντων άσυλο περίμεναν για πρώτη φορά ή τελικές αποφάσεις σχετικά με τις προσφυγές. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχαν περισσότερες από τρεις φορές περισσότεροι αιτούντες από το Αφγανιστάν (240.000) σε αναμονή (70.000) στο τέλος του 2016. Μεγάλο ποσοστό (77%) των Ιρανών αιτούντων και περισσότεροι από τους μισούς από αυτούς από το Ιράκ (62 %) περίμενε επίσης τις πρώτες ή τελικές αποφάσεις στο τέλος του 2016. Ταυτόχρονα, περίπου τα τρία τέταρτα των αιτούντων άσυλο από κορυφαίες ευρωπαϊκές εθνικότητες κατά τη διάρκεια του κύματος, όπως εκείνοι από το Κοσσυφοπέδιο (77%), τη Σερβία (74%) και τη Ρωσία (72%), περίμεναν για πρώτη φορά ή έφεση αποφάσεων από το τέλος του 2016.5 Μεταξύ των μισών και των δύο τρίτων των κορυφαίων αιτούντων από τη Νότια Ασία, όπως το Πακιστάν (67%) και το Μπαγκλαντές (55%), περίμεναν τις αποφάσεις υποβολής αιτήσεων από το τέλος του 2016. Εν τω μεταξύ, περισσότεροι από τους μισούς αιτούντες από διάφορες κορυφαίες αφρικανικές χώρες η αύξηση, όπως η Σομαλία (56%), το Σουδάν (56%) και η Νιγηρία (55%), περίμεναν τις αποφάσεις υποβολής αιτήσεων στα τέλη του 2016. Η πολιτική που ακολούθησε η Ε.Ε. για την αποδοχή των προσφύγων και τις χορήγηση ασύλου, βρήκε αντίθετους αρκετούς λαούς ευρωπαϊκών χωρών. Οι ευρωπαϊκοί λαοί δεν έχουν ικανοποιήσει πολύ από το πώς η ΕΕ χειρίστηκε τον ιστορικό αριθμό προσφύγων που έφτασαν εκεί. Μια έρευνα του Pew Research Center την άνοιξη του 2016 που πραγματοποιήθηκε σε 10 κράτη μέλη της ΕΕ μετά τη συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας διαπίστωσε ότι οι πλειοψηφίες σε κάθε χώρα αποδέχτηκαν τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ αντιμετώπιζε το ζήτημα των προσφύγων. Η αποδοκιμασία ήταν γενικά μεγαλύτερη σε χώρες με τον υψηλότερο αριθμό αιτούντων άσυλο το 2015. Για παράδειγμα, το 94% των Ελλήνων και το 88% των Σουηδών

δήλωσαν ότι αποδοκιμάζουν τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ χειρίστηκε το ζήτημα των προσφύγων. Η Σουηδία έλαβε τον τρίτο υψηλότερο αριθμό αιτήσεων ασύλου το 2015. Και ενώ η Ελλάδα δεν ήταν ο τελικός προορισμός για τους περισσότερους πρόσφυγες το 2015, ήταν το κύριο σημείο εισόδου τους, με περίπου 850.000 αφίξεις το 2015 μόνο. Ακόμη και σε χώρες με μικρότερο αριθμό ασυλιών, η αποδοκιμασία του χειρισμού της ΕΕ για το ζήτημα των προσφύγων ήταν ευρέως διαδεδομένη, συμπεριλαμβανομένης της Γαλλίας (70%), του Ηνωμένου Βασιλείου (70%) και των Κάτω Χωρών (63%). Και στη Γερμανία, η οποία είχε τις περισσότερες αιτήσεις ασύλου το 2015, τα δύο τρίτα πλήρωσαν την προσέγγιση της ΕΕ για την προσφυγική κρίση. Ταυτόχρονα, οι μισοί ή περισσότεροι, οι οκτώ από τις 10 χώρες της ΕΕ Pew Research Center που ρωτήθηκαν την άνοιξη πιστεύουν ότι οι εισερχόμενοι πρόσφυγες αυξάνουν την πιθανότητα τρομοκρατίας στη χώρα τους. Πολλοί Ευρωπαίοι ανησυχούν επίσης ότι οι πρόσφυγες θα είναι οικονομικό βάρος, με τα μισά ή περισσότερα σε πέντε έθνη να λένε ότι οι πρόσφυγες θα πάρουν δουλειές και κοινωνικές παροχές.

Το τελευταίο σκέλος της έρευνας, σχετικά με τον φόβο των πολιτών για τις εργασιακές θέσεις των προσφύγων και να έχουν προτεραιότητα από τους κρατικούς μηχανισμούς, αποτελεί μια στάση της κοινωνίας που θα αναλύσουμε παρακάτω. Συγκεκριμένα, η εισροή προσφύγων που ανήκουν σε διαφορετική πολιτισμική κουλτούρα, , αποτελούν στόχο για εχθρικές ενέργειες από τομείς του αυτόχθονου πληθυσμού που αισθάνονται ότι απειλούνται από τη μεγάλη παρουσία ατόμων που δεν ανήκουν σε όμοιες κοινωνικές ομάδες. Θεωρητικοί υποστήριξαν πως Μέρος αυτής της αίσθησης απειλής μπορεί να προήλθε από την άνοδο της ανεργίας, θέτοντας τους μετανάστες εργαζόμενους εναντίον αυτόχθονων εργαζομένων σε ανταγωνισμό για σπάνιες θέσεις εργασίας σε πολλές χώρες. Ορισμένες ακραίες δεξιές πολιτικές οργανώσεις εκμεταλλεύτηκαν αυτό το αίσθημα απειλής για να ανέβουν στην εξουσία. Αυτές οι ομάδες έχουν συχνά απεικονίσει τη μετανάστευση ως «παράνομη», δηλαδή, τους πρόσφυγες ως "οικονομικούς" μετανάστες και όχι ως αιτούντες άσυλο. Επίσης υποστήριξαν πως οι μετανάστες δεν μπορούν να προσαρμοστούν στη ζωή του έθνους και πως οι κοινωνικοί και οι οικονομικοί πόροι έχουν τεθεί σε σοβαρή πίεση λόγω της αυξημένης παρουσίας του «Ξένου». Για παράδειγμα, ένα συντηρητικό μέλος των Βρετανών Το Κοινοβούλιο κάλεσε να

σταματήσει η «αδυσώπητη ροή των μεταναστών, ώστε να μην χαθούν τα παραδοσιακά αγγλικά». Η μετανάστευση και οι ροές είναι μερικές από τις πιο ισχυρές δυνάμεις που διαμορφώνουν τα περιγράμματα της ζωής σε όλο τον κόσμο. Οι χώροι και τα μέρη που κάποτε χαρακτηρίζονταν ως *homogeneous* είναι τώρα πιο διαφορετικά. Με την αύξηση της μετανάστευσης έχει γίνει πιο συχνή και συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών των κοινωνιών υποδοχής και των νεοεισερχόμενων. Οι ισορροπίες πρέπει να επιτευχθούν μεταξύ των δικαιωμάτων υπηκοότητας και των προνομίων των μελών της χώρας υποδοχής (που συχνά, αλλά όχι πάντα, κυριαρχούν φυλετικές και εθνοτικές ομάδες) και τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα προνόμια των μεταναστών και των προσφύγων (που είναι συχνά μέλη υποδεέστερων φυλετικών και εθνοτικών ομάδων). καλοπροαίρετες εθνικές πολιτικές που αναπτύχθηκαν για την ελαχιστοποίηση της έντασης μεταξύ κυρίαρχων και δευτερευόντων ομάδων και την προστασία των δικαιωμάτων όλων των εμπλεκόμενων μερών (π.χ. Συμβούλιο της Ευρώπης, 1998) ωστόσο η οικονομική δυσχέρεια που αντιμετωπίζουν οι πολίτες των χωρών υποδοχής διατηρεί τις εντάσεις απέναντι στους πρόσφυγες.

Πέρα από την πολιτικό λαϊκισμό που επηρεάζει τις θέσεις και τις αντιλήψεις των πολιτών, θα πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας και τον άνθρωπο ως μονάδα. Δηλαδή, τα συμφέροντα του εαυτού και της ομάδας πρέπει να ερμηνεύονται και να λειτουργούν τη σχέση τους με το αποτέλεσμα ενδιαφέροντος. Υπάρχουν πέντε δείκτες ενδιαφέροντος για τον εαυτό και την ομάδα: το εισόδημα, ο πολιτικός συντηρητισμός, η εθνική υπερηφάνεια, συγγενής εκτός ομάδας και οικογενειακή κατάσταση.

Πρώτα, το οικονομικό προσωπικό συμφέρον (μετρούμενο από το εισόδημα) έχει ενδεχομένως αντίκτυπο στο προσανατολισμό της πολιτικής μετανάστευσης των μελών της κοινωνίας υποδοχής με τη δημιουργία και προμήθεια συγκεκριμένων θέσεων απασχόλησης (π.χ. υπηρέτριες, εργαζόμενοι χαμηλής ειδίκευσης) και από προώθηση του ανταγωνισμού στο χώρο εργασίας (π.χ. καταστολή μισθών, εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης)²⁰.

²⁰ Fetzter J,(2000) Public Attitudes toward Immigration in the United States, France, and Germany, Cambridge University Press

Δεύτερον, τα πολιτικά συμφέροντα της υποδοχής μελών της κοινωνίας μπορεί να υπαγορεύουν πώς, και αν πιστεύουν ότι η μετανάστευση είναι προβληματική. Είτε κάποιος είναι πολιτικά συντηρητικός είτε φιλελεύθερος, η προσκόλληση σε μια φανταστική ομάδα παρόμοιου πνεύματος τα άτομα των οποίων τα συμφέροντα εξυπηρετούνται από την εφαρμογή ατζέντας μεριστικής μετανάστευσης θα πρέπει να συσχετίζονται με τους προσανατολισμούς των ατόμων προς τη μετανάστευση²¹.

Τρίτον, σε εθνικό επίπεδο, η ατομική διακύμανση της κεντρικής εθνικής υπερηφάνειας πρέπει να αντιστοιχεί στη διακύμανση του βαθμού στον οποίο η κοινωνία αναγνωρίζει ότι το έθνος τους εκπροσωπεί και υπερασπίζεται τα συμφέροντά τους ως πολίτες²². Οι μετανάστες αμφισβητούν το έθνος-κράτος όσον αφορά τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και άλλους κοινωνικούς πόρους, και ως εκ τούτου, τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής που έχουν υψηλά επίπεδα εθνικής υπερηφάνειας πρέπει να έχουν συμφέροντα στη διαχείριση μετανάστευσης. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η περίπτωση να δείχνει ότι οι σχέσεις μεταξύ εθνικής ταυτότητας (υπερηφάνεια) και στάσεων απέναντι στη μετανάστευση και μετανάστες διαφοροποιήσεις. Για παράδειγμα, στο Βέλγιο, οι Maddens et al. (2000) βρήκαν διαφορές στη σχέση της εθνικής υπερηφάνειας με τα συναισθήματα κατά της μετανάστευσης, ανάλογα στην εν λόγω εθνική υποομάδα. Ένας σημαντικός παράγοντας που θα πρέπει επίσης να αναφερθεί, σχετικά με την εθνική και κοινωνική ταυτότητα των χωρών υποδοχής, είναι και η θρησκευτική ταυτότητα που επικρατεί στην χώρα και ο ρόλος που διαδραματίζει στην σύσταση του κοινωνικού ιστού. Συγκεκριμένα, περίπου το ένα τέταρτο του αιώνα μετά την πτώση του Σιδηρού Παραπετάσματος και την επακόλουθη κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, μια μεγάλη νέα έρευνα του Pew Research Center διαπιστώνει ότι η θρησκεία έχει επαναβεβαιώσει τον εαυτό της ως σημαντικό μέρος της ατομικής και εθνικής ταυτότητας σε πολλά από τα Κεντρικά και Ανατολικά Ευρωπαϊκές χώρες.

Σε πολλές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η θρησκεία και η εθνική ταυτότητα συνδέονται στενά. Αυτό ισχύει σε πρώην κομμουνιστικά κράτη, όπως η

²¹ Maddens B. , Billiet J. (2000) National identity and the attitude towards foreigners in multinational states: The case of Belgium, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 26(1):45-60

²² Duckitt, J., & Mphuthing, T. (1998). Group identification and intergroup attitudes: A longitudinal analysis in South Africa. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 80–85.

Ρωσική Ομοσπονδία και η Πολωνία, όπου οι πλειοψηφίες λένε ότι το να είσαι Ορθόδοξος ή Καθολικός είναι σημαντικό να είσαι «πραγματικά Ρώσος» ή «πραγματικά Πολωνός». Είναι επίσης η περίπτωση στην Ελλάδα, όπου η εκκλησία έπαιξε κεντρικό ρόλο στον επιτυχημένο αγώνα της Ελλάδας για ανεξαρτησία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και όπου σήμερα τα τρία τέταρτα του κοινού (76%) δηλώνουν ότι το να είσαι Ορθόδοξος είναι σημαντικό να είμαστε «πραγματικά Έλληνες. " Πολλοί άνθρωποι στην περιοχή αγκαλιάζουν τη θρησκεία ως στοιχείο της υπηκοότητας αν και δεν είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Σχετικά λίγοι Ορθόδοξοι ή Καθολικοί ενήλικες στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη λένε ότι παρακολουθούν τακτικά λατρευτικές υπηρεσίες, προσεύχονται συχνά ή θεωρούν τη θρησκεία κεντρική για τη ζωή τους. Για παράδειγμα, ένας μέσος όρος μόλις 10% των Ορθόδοξων Χριστιανών σε ολόκληρη την περιοχή δηλώνει ότι πηγαίνει στην εκκλησία σε εβδομαδιαία βάση. Πράγματι, σε σύγκριση με πολλούς πληθυσμούς, το Pew Research Center είχε προηγουμένως πραγματοποιήσει έρευνα - από τις Ηνωμένες Πολιτείες έως τη Λατινική Αμερική έως την υποσαχάρια Αφρική έως τους Μουσουλμάνους στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική - οι Ευρωπαίοι της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης εμφανίζουν σχετικά χαμηλά επίπεδα θρησκευτικής τήρησης.

Η πιο δραματική αλλαγή από αυτή την άποψη έχει συμβεί στην Τσεχική Δημοκρατία, όπου το μερίδιο του κοινού που αναγνωρίζεται ως Καθολικός μειώθηκε από 44% το 1991 σε 21% στην τρέχουσα έρευνα. Σήμερα, η Τσεχική Δημοκρατία είναι μια από τις πιο κοσμικές χώρες της Ευρώπης, με σχεδόν τα τρία τέταρτα των ενηλίκων (72%) να περιγράφουν τη θρησκεία τους ως άθεη, αγνωστικιστική ή «τίποτα ειδικότερα»²³.

Αυτά τα εθνικιστικά συναισθήματα είναι ιδιαίτερα κοινά μεταξύ των μελών της πλειοψηφικής θρησκευτικής ομάδας σε κάθε χώρα. Όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και μέλη θρησκευτικών μειονοτικών ομάδων παίρνουν αυτήν τη θέση. Για παράδειγμα, περίπου το ένα τέταρτο των Μουσουλμάνων και των θρησκευτικά μη συνδεδεμένων ανθρώπων στη Ρωσία δηλώνουν ότι είναι σημαντικό να είσαι Ρώσος Ορθόδοξος για να είμαστε «πραγματικά Ρώσοι». Επιπλέον, οι άνθρωποι που ζουν σε κυρίως Ορθόδοξες χώρες τείνουν περισσότερο από άλλους στην περιοχή να λένε ότι

²³ [Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe | Pew Research Center \(pewforum.org\)](https://www.pewforum.org/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/)

ο πολιτισμός τους «είναι ανώτερος από τους άλλους» και να περιγράψουν τον εαυτό τους ως «πολύ περήφανο» για την εθνική τους ταυτότητα.

Η έρευνα έθεσε επίσης παρόμοιες ερωτήσεις για τρεις άλλες θρησκευτικές ή εθνοτικές ομάδες. Οι ερωτηθέντες ρωτήθηκαν εάν θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν Εβραίους, Μουσουλμάνους και Ρομά ως πολίτες της χώρας τους, γείτονες και οικογένειές τους. Τα αποτελέσματα αυτής της σειράς ερωτήσεων «κοινωνικής απόστασης» υποδηλώνουν ότι υπάρχει γενικά λιγότερη αποδοχή αυτών των μειονοτήτων στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Οι Ρομά (επίσης γνωστοί ως Ρομάνοι ή τσιγγάνοι, ένας όρος ορισμένοι θεωρούν εκφοβιστικούς) αντιμετωπίζουν τα χαμηλότερα συνολικά επίπεδα αποδοχής. Σε όλες τις 18 χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, ένας μέσος όρος του 57% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν τους Ρομά ως συμπολίτες τους. Ακόμη και χαμηλότερες μετοχές λένε ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν τους Ρομά ως γείτονες (διάμεσος 37%) ή μέλη της οικογένειας (διάμεσος 19%). Υπάρχει μικρή ή καθόλου διαφορά μεταξύ των Καθολικών και των Ορθόδοξων Χριστιανών όταν πρόκειται για τις απόψεις των Ρομά. Σε ισορροπία, η αποδοχή των Εβραίων είναι υψηλότερη από τους Μουσουλμάνους. Αλλά υπάρχουν κάποιες διαφορές στη στάση των μεγάλων χριστιανικών ομάδων έναντι αυτών των μειονοτήτων. Συνολικά, οι Καθολικοί φαίνονται πιο πρόθυμοι από τους Ορθόδοξους Χριστιανούς να δεχτούν Εβραίους ως μέλη της οικογένειας. Από την άλλη πλευρά, οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί είναι γενικά πιο διατεθειμένοι από τους Καθολικούς σε ολόκληρη την περιοχή να δέχονται τους Μουσουλμάνους ως συμπολίτες και γείτονες. Αυτό μπορεί να αντικατοπτρίζει, τουλάχιστον εν μέρει, τους μεγάλους μουσουλμανικούς πληθυσμούς σε ορισμένες χώρες που έχουν επίσης μεγάλους Ορθόδοξους πληθυσμούς. Η Ορθόδοξη πλειοψηφία της Ρωσίας έχει περίπου 14 εκατομμύρια μουσουλμάνους, τον μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό στην περιοχή (συνολικά) και η Βοσνία έχει σημαντικούς πληθυσμούς μουσουλμάνων και ορθόδοξων χριστιανών, αλλά λιγότεροι καθολικοί. Οι άνθρωποι στη Γεωργία και την Αρμενία παρουσιάζουν σταθερά χαμηλά επίπεδα αποδοχής και των τριών ομάδων ως μελών της οικογένειας σε σύγκριση με άλλες χώρες της περιοχής. Περίπου το ένα τέταρτο στη Γεωργία και την Αρμενία λένε ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν τους Εβραίους ως οικογένεια

Η αποδοχή των Μουσουλμάνων είναι ακόμη χαμηλότερη σε αυτές τις χώρες - το 16% των Γεωργιανών Ορθόδοξων Χριστιανών δηλώνουν ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν ένα μουσουλμανικό μέλος της οικογένειας, παρόλο που περίπου ένας στους δέκα Γεωργιανούς (9%) είναι Μουσουλμάνοι και μόλις το 5% των Αρμενίων Οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί λένε ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν έναν Μουσουλμάνο στην οικογένειά τους. Περίπου ένα στα δέκα άτομα στη Γεωργία και την Αρμενία λένε ότι θα ήταν πρόθυμοι να δεχτούν Ρομά στην οικογένειά τους, σε σύγκριση με, για παράδειγμα, το 30% στη Μολδαβία και το 18% στη Ρωσία.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθούμε στην θέση της Δυτικής Ευρώπης απέναντι στην θρησκεία και στην πολυπολιτισμικότητα. Συγκεκριμένα, κοινωνιολογικές έρευνες έχουν δείξει πως για τις χώρες της Δύσης, η συμμετοχή της θρησκείας για την κοινωνική ενότητα των πολιτών αποτελεί από μόνο του πρόβλημα. Το επίκεντρο των επιστημονικών σχολίων σχετικά με τη μεταναστευτική θρησκεία είναι σχεδόν αποκλειστικά στο Ισλάμ. Αντί να θεωρηθεί ότι ενσωματώνει τους μετανάστες και διευκολύνει την επιτυχή προσαρμογή στην κοινωνία της Ευρώπης, το Ισλάμ αναλύεται ως εμπόδιο ή πρόκληση για ένταξη και πηγή σύγκρουσης με τα βασικά ιδρύματα και πρακτικές. Πολλοί κοινωνικοί επιστήμονες έχουν τεκμηριώσει πραγματικές πρακτικές και πεποιθήσεις μεταξύ των μουσουλμάνων μεταναστών και των παιδιών τους, συχνά ως τρόπος για την αντιμετώπιση αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων σχετικά με αυτές τις πρακτικές και πεποιθήσεις. Άλλοι προσπάθησαν να εξηγήσουν τις εχθρότητες και τις συγκρούσεις που έχουν αναπτυχθεί. και παρόλο που άλλοι έχουν προσφέρει, βάσει των αναλύσεών τους, συστάσεις πολιτικής για τη βελτίωση των σχέσεων και τη μείωση των πιέσεων ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη διατήρηση αυτών που θεωρούνται βασικές καθολικές, ευρωπαϊκές ή εθνικές αξίες που φαίνεται να βρίσκονται σε κίνδυνο, Ακόμη και αναλύσεις για τον Ευρωπαίο του Ισλάμ και των θετικών ενδείξεων της μουσουλμανικής ολοκλήρωσης και διαμονής τοποθετούνται συχνά στο πλαίσιο των επικρατέστερων δημοφιλών απόψεων που αρνούνται, αγνοούν ή υποβαθμίζουν αυτές τις εξελίξεις Στο ένα άκρο του φάσματος είναι κοινωνικοί επιστήμονες - μια μειονότητα, για να είμαστε σίγουροι - που υποστηρίζουν ή ρητά υποστηρίζουν ότι το Ισλάμ εμποδίζει την ενσωμάτωση των μεταναστευτικών μειονοτήτων και απειλεί τις φιλελεύθερες αξίες των ευρωπαϊκών κρατών, Τα κείμενά τους αποτελούν μέρος ενός ευρύτερου κοινού, και

πολιτικοποιημένου, διαλόγου σχετικά με το πόσο πρέπει να επιτρέπεται η ανοχή στις σύγχρονες ευρωπαϊκές κοινωνίες για πολλές μουσουλμανικές πρακτικές και πεποιθήσεις. Στις Κάτω Χώρες, ο κοινωνιολόγος και δημοσιογράφος Paul Scheffer υποστήριξε, στο πλαίσιο της κριτικής της πολυπολιτισμικότητας, ότι η ολλανδική δημοκρατία δεν πρέπει να ανέχεται την έλλειψη αποδοχής των μουσουλμάνων για το διαχωρισμό της εκκλησίας και του κράτους ή την άρνησή τους από το δικαίωμα των Ολλανδών να επικρίνουν τη θρησκεία, συμπεριλαμβανομένης του Ισλάμ²⁴. Πολλές από τις επικρίσεις των μουσουλμανικών πρακτικών επικεντρώνονται σε εκείνες που αφορούν την υπαγωγή γυναικών που συνδέονται με μουσουλμάνους μετανάστες (ακόμη και αν οι πρακτικές δεν σχετίζονται πάντα άμεσα με τον ισλαμικό νόμο). Στη Γερμανία, ο κοινωνιολόγος Necla Kelek τεκμηριώνει και καταδικάζει την πρακτική των Τούρκων-Μουσουλμάνων ανδρών να εισάγουν νεαρά Τούρκικα κορίτσια στη Γερμανία ως νύφες. Στο *The Foreign Bride* (*Die fremde Braut*, 2005), περιγράφει την ενδοοικογενειακή βία και «δολοφονίες τιμής» που πραγματοποιούνται από αδέρφια εναντίον γυναικών που έχουν καταπλήξει την τιμή της οικογένειας. Έχει κάνει εκστρατεία για τη νομοθεσία για να αυξήσει την ηλικία κατά την οποία μπορούν να ασκηθούν υβρίδια στη Γερμανία και για αυστηρότερες ποινές για «honorkillings». Η μελέτη του Νορβηγού ανθρωπολόγου Unni Wikan (2002) *Μια γενναιόδωρη προδοσία*: Η πολιτική του πολιτισμού σε μια νέα Ευρώπη υποστηρίζει ότι οι πολιτείες πρέπει να υπερασπίζονται τα καθολικά δικαιώματα για τα παιδιά και τις γυναίκες ενόψει των καταπιεστικών πρακτικών που βρίσκονται σε μουσουλμανικές κοινότητες όπως οι «καταναγκαστικοί γάμοι». Η Γαλλία, όπου η διαμάχη για το μαντίλι έχει τεράστια συμβολική και πολιτική σημασία, αρκετοί κοινωνικοί επιστήμονες, μεταξύ των οποίων ο Alain Touraine, ήταν μέλη της επιτροπής Stasi που, το 2004, πρότεινε νομοθεσία που απαγορεύει τα ορατά θρησκευτικά σύμβολα και την ένδυση δημόσια στα σχολεία. Σε μια μεταγενέστερη δημοσίευση, ο Touraine υποστήριξε ότι ο νέος νόμος ήταν απαραίτητος για να αντιμετωπίσει την άνοδο του θρησκευτικού (δηλαδή ισλαμικού) εξτρεμισμού και βίας. Ο πολιτικός επιστήμονας Patrick Weil, επίσης μέλος της Επιτροπής, εξήγησε την υποστήριξή του ως βασισμένο στην ανάγκη προστασίας των μουσουλμάνων κοριτσιών που δεν επιθυμούν να φορούν μαντίλα

²⁴ Robert van Krieken (2012) Review: We Have Never Been Multicultural Contemporary Sociology Vol. 41, No. 4 (July 2012), pp. 466-469 (4 pages)

από κοινωνικές πιέσεις από εκείνους που πιστεύουν ότι είναι ηθική υποχρέωση, προσελκύοντας έτσι την ευρύτερη γαλλική αρχή της εκκοσμίκευσης, ή της *laïcité*, η οποία «στηρίζεται στις εγγυήσεις της για την προστασία των κρατών από την πίεση από οποιαδήποτε θρησκευτική ομάδα»

Τέταρτον, σε οικογενειακό επίπεδο, το να έχεις συγγενείς εκτός ομάδας πρέπει να επηρεάζει τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής που έχει πιο θετικούς προσανατολισμούς προς τη μετανάστευση. Για παράδειγμα, εάν τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής έχουν συγγενείς (π.χ. σύζυγος, πεθερά, παιδί) που χαρακτηρίζονται ως μετανάστες εκτός ομίλου, τότε ο προσανατολισμός προς την πολιτική μετανάστευσης μπορεί να γίνει πολύ προσωπικός. Έτσι, μπορούν να ενεργήσουν προς το συμφέρον των συγγενών εκτός της ομάδας ή των μελών της οικογένειας. Τέλος, τα παντρεμένα άτομα μπορούν να διεκδικήσουν την προστασία και τη διατήρηση από την κοινωνία που παραμένει οικονομικά βιώσιμη και πολιτιστικά σταθερή. Οι παντρεμένοι ερωτηθέντες μπορεί να ενεργούν προς το συμφέρον των παιδιών τους ή προς το συμφέρον των παρατεταμένων μελών της οικογένειας να διατηρήσουν το *status quo* στον αριθμό των μεταναστών. Θεωρητικοί που έκαναν αναλύσεις δεδομένων της ΕΕ έδειξαν ότι όσοι έχουν φίλους που επιθυμούν να μεταναστεύσουν σχετίζονται με ευνοϊκότερες στάσεις μετανάστευσης (π.χ., η μετανάστευση είναι καλό, όλοι οι μετανάστες θα πρέπει να επιτρέπεται να μένουν, τα δικαιώματα μετανάστευσης θα πρέπει να επεκταθούν και η ιθαγένεια να διευκολυνθεί). Αυτές οι στάσεις ισχύουν για τους μετανάστες όλων των ομάδων - όχι μόνο εκείνων που εκπροσωπούνται μεταξύ των φίλων των ερωτηθέντων ²⁵. Η συντηρητική πολιτική ιδεολογία σχετίζεται με μεγαλύτερη αντίθεση στην ισότητα ευκαιριών και μεγαλύτερη αντίθεση στην ομοσπονδιακή βοήθεια και καταφατική δράση σε θέσεις εργασίας και εκπαίδευση.

²⁵ Thomas F. Pettigrew (1998) REACTIONS TOWARD THE NEW MINORITIES OF WESTERN EUROPE , University of California, Santa Cruz, California

Θρησκεία και οικονομία

Στα παραπάνω κεφάλαια παρατηρήσαμε την επιρροή της θρησκείας στην κοινωνική συνοχή ενός κράτους και τον ρόλο που διαδραματίζει για την διαμόρφωση της συμπεριφοράς του ανθρώπου απέναντι στους άλλους, στην πολιτική του θέση απέναντι στο "ξένο" και στην γενικότερη στάση του στην κοινωνική και πολιτική ζωή μιας χώρας. Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε τον ρόλο της οικονομίας στην θρησκευτική ζωή του ανθρώπου. Συγκεκριμένα, ο τρόπος ζωής που διαμορφώνει η θρησκεία για έναν πολίτη, οι πεποιθήσεις που εισχωρούν "έμμεσα" μέσα από τα θρησκευτικά βιβλία και τις τελετές και οι θρησκευτικές κοινωνικές μονάδες που δημιουργούνται μέσα στον κοινωνικό ιστό μιας χώρας, μεταφράζονται όλα με οικονομικούς όρους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διαμορφώνονται οικονομικές συναλλαγές μεταξύ των μελών των θρησκευτικών κοινωνικών ομάδων αλλά και μεταξύ του κράτους. Βασισμένοι στην έρευνα των Robert J. Barro and Rachel M. McCleary με τίτλο *The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging* , θα δούμε την σχέση της οικονομίας με την θρησκεία, τις συναλλαγές που δημιουργούνται ανά θρησκευτική κοινότητα , αν κατά πόσο αποτελεί μέσο κοινωνικής συνοχής και αν επηρεάζει ή όχι την μεταναστευτική πολιτική των χωρών της Ευρώπης

Η σχέση πολιτισμού και οικονομίας.

Η κοινωνική συμπεριφορά του ανθρώπου επηρεάζεται αρκετά από τα πολιτισμικά βιώματα που έχει από το κράτος του. Σημαντικό ρόλο στην πολιτισμική ταυτότητα ενός ανθρώπου, όπως αναφέραμε και παραπάνω, έχει η θρησκεία. Μέσα από την πίστη και τις διδασκαλίες, ρυθμίζεται η κοινωνική και πολιτική ζωή ενός θρησκευόμενου ανθρώπου και συνάμα επηρεάζεται και η οικονομία μιας χώρας. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειώσουμε την αμφίδρομη σχέση που γνωρίζει η ανάπτυξη της οικονομίας και του βιοτικού επιπέδου , όπου καθώς αυξάνονται τα ποσοστά τους, αυτομάτως μειώνονται τα ποσοστά θρησκευτικότητας των πολιτών. Η οικονομική ανάπτυξη δεν έχει όμως μόνο μια διάσταση, αλλά συνεπάγεται τακτικά πρότυπα αλλαγής σε μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών μεταβλητών. Για

παράδειγμα, η ανάπτυξη συνήθως χαρακτηρίζεται όχι μόνο από την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος αλλά και από τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, της αστικοποίησης και του προσδόκιμου ζωής και στα χαμηλότερα επίπεδα γονιμότητας. Οι συνδυασμένες επιπτώσεις από το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής και τη χαμηλότερη γονιμότητα, συνεπάγονται σε μετατόπιση της ηλικιακής δομής προς τους ηλικιωμένους και μακριά από τους νέους. Η ανάπτυξη της θρησκευτικότητας εξαρτάται πιθανώς από τη συγκεκριμένη πτυχή της ανάπτυξης, όπου για παράδειγμα, η περισσότερη εκπαίδευση σημαίνει κάτι διαφορετικό από τη χαμηλότερη γονιμότητα. Οι θρησκευτικές δραστηριότητες, σύμφωνα με τον με τον οικονομολόγο George Stigler, είναι παρόμοιες με τις εμπορικές συναλλαγές, επειδή είναι εθελοντικές και επαναλαμβανόμενες. Επαναλαμβανόμενες, διότι προάγουν την ειλικρίνεια, τη διαφάνεια και την εμπιστοσύνη και δημιουργούν ένα περιβάλλον στο οποίο οι συμμετέχοντες αντιστέκονται στον πειρασμό να εξαπατήσουν και να ξεγελάσουν τον άλλον. Όπως και με άλλους οικονομικούς παράγοντες, ο Stigler θεώρησε τους θρησκευτικούς πιστούς ως μεγιστοποιητές χρησιμότητας, οι οποίοι ζυγίζουν το κόστος και τα οφέλη της συμμετοχής σε μια θρησκεία²⁶. Η συμμετοχή σε μια θρησκευτική δραστηριότητα αποτελεί για τον άνθρωπο μια κίνηση όπου έχει ως στόχο την επίτευξη ενός στόχου και μιας αξίας. Ο χρόνος που αφιερώνεται για τις θρησκευτικές τελετές και για τις δραστηριότητες αποτελούν μέρος της καθημερινότητας του, όπου αποτελούν μέρος της οικονομικής παραγωγής του. Επομένως, η συμμετοχή σε μια θρησκευτική δραστηριότητα αποσκοπεί και στην εξυπηρέτηση ενός στόχου που αφορά και το κοινωνικό και οικονομικό του κέρδος. Στηριζόμενοι σε αυτή την θεωρία, παρατηρούμε ότι δημιουργήθηκαν αιρέσεις που στόχευαν στην αύξηση του οφέλους. Ο οικονομολόγος Laurence Iannaccone είδε την ελκυστικότητα των νέων θρησκευτικών κινήματων με διαφορετικό τρόπο. Ο Iannaccone απέδειξε ότι τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά μετατρέπονται σε ριζοσπαστικά, οι αιρέσεις και οι λατρείες δεν ήταν διαφορετικές από εκείνες του γενικού χριστιανικού πληθυσμού, οι οποίοι ανήκαν σε προτεσταντικές ονομασίες ή Καθολική Εκκλησία. Εφαρμόζοντας μια προσέγγιση ορθολογικής επιλογής σε νέα θρησκευτικά κινήματα, ο Iannaccone υποστήριξε ότι οι άνθρωποι επέλεξαν εθελοντικά να συμμετάσχουν σε μια θρησκεία με βάση τη μεγιστοποίηση των στόχων τους μέσω μιας ανάλυσης κόστους-οφέλους. Οι βασικές οικονομικές αρχές, που

²⁶ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

συνοψίζονται από τον Gary Becker ως «μεγιστοποίηση της συμπεριφοράς, ισορροπία της αγοράς και σταθερές προτιμήσεις», εφαρμόστηκαν εποικοδομητικά από τον Iannaccone σε ένα επίσημο μοντέλο για την κατανόηση των θρησκευτικών επιλογών των ατόμων. Με τη σειρά του, ο Azzi ισχυρίστηκε ότι η ορθολογική επιλογή και για τη θρησκεία όπως και για άλλες ατομικές και κοινωνικές αποφάσεις. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας την οικονομική ορολογία, «αγοράζουμε» θρησκευτικά αγαθά με την έννοια ότι ξοδεύει κάποιος χρόνο και πόρους σχετικά με τη θρησκεία. Εάν μια θρησκεία απαιτεί να πάει κάποιος σε επίσημες υπηρεσίες κάθε εβδομάδα ή να προσευχηθεί πέντε φορές την ημέρα, να αφιερώσει το 20 τοις εκατό του εισοδήματός του, να φορέσει διακριτικά ρούχα ή να ακολουθήσει μια συγκεκριμένη διατροφή ή να θεωρήσει ότι είναι πολύ δαπανηρή και να επιλέξει να μειώσει τη συμμετοχή του ή να επιλέξει μια φθηνότερη θρησκεία. Συνοπτικά, εκτός από πιστός, είναι και καταναλωτής θρησκευτικών αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή υπάρχουν απαιτήσεις από την θρησκεία. Οι Robert J. Barro and Rachel M. McCleary, δεχόμενοι ότι οι θρησκεία δημιουργεί μια ξεχωριστή κοινωνική ομάδα μέσα στον κοινωνικό ιστό, όπου έχει τους δικούς του οικονομικούς και κοινωνικούς κώδικες, υποστήριξαν πως οι θρησκευτικές ομάδες αυτές λειτουργούν ως παροχή υπηρεσιών που καταναλώνουν οι άνθρωποι. Για παράδειγμα, τελετές, δόγματα και πεποιθήσεις είναι είδη θρησκευτικών προϊόντων που επιλέγει ένα άτομο. Αυτά τα θρησκευτικά αγαθά πέφτουν σε συνέχεια ως προς την αυστηρότητα στο ένα άκρο και την χαλαρότητα στο άλλο. Μια θρησκευτική ομάδα, όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός διακριτικότητας, διαχωρισμού, και πιθανώς ανταγωνισμού μεταξύ της θρησκευτικής ομάδας και του κοινωνικού πλαισίου, τόσο υψηλότερη είναι η ένταση μεταξύ μιας θρησκευτικής ομάδας και τα περίχωρά του και αυτομάτως ανεβαίνει το κόστος στο να ανήκεις σε αυτήν την ομάδα²⁷. Ωστόσο, μελέτες έχουν δείξει πως σχέση οικονομικής ανάπτυξης και θρησκευτικότητας είναι αμφίδρομη. Με τον εκσυγχρονισμό των μέσων παραγωγής, την τεχνολογική άνθηση και την αύξηση του βιοτικού επιπέδου, ο ρόλος της θρησκείας περιορίζεται στην πολιτική και κοινωνική ζωή. Συγκεκριμένα, η εκκοσμίκευση της θρησκείας στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης και μετά απασχόλησε αρκετούς οικονομολόγους και κοινωνιολόγους. Σύμφωνα με τον John Wesley, ιδρυτή του Μεθοδισμού παρατήρησε ότι, καθώς έγιναν οι προσκυνητές του πλουσιότεροι, έγιναν λιγότερο ευσεβείς. Μια πληρέστερη

²⁷ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro (2019) *The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging*, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

έκδοση αυτής της υπόθεσης είναι στο κλασικό γερμανικό κοινωνιολόγο Max Weber. Σύμφωνα με τον Weber, η οικονομική ανάπτυξη μειώνει την επιρροή της οργανωμένης θρησκείας στη λήψη πολιτικών αποφάσεων και, περισσότερο γενικά, σε οικονομικές, κοινωνικές και νομικές διαδικασίες. Η διαδικασία εκκοσμίκευσης εμφανίζεται επίσης σε άτομα που γίνονται λιγότερο θρησκευτικά, όπως μετράται από τη συμμετοχή σε επίσημες θρησκευτικές υπηρεσίες και, τα περισσότερα σημαντικό για τον Weber, στο βαθμό των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Για τον Weber, η εκκοσμίκευση ήταν μια αντίδραση στον κεντρικό ρόλο του θρησκεία κατά τη βιομηχανική επανάσταση στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του 1700 και στις αρχές του 1800. Ο Weber πίστευε ότι ο Προτεσταντισμός ήταν σημαντικός στις πρώτες φάσεις της Βιομηχανικής Επανάστασης - για παράδειγμα, στο Γερμανία και Βρετανία - επειδή παρείχε ηθική πειθαρχία και α ψυχολογική εξαναγκαστική εργασία (η διατριβή του για την προτεσταντική ηθική). Τεχνολογικές εξελίξεις όπως η γραμμή συναρμολόγησης και τα αυτοματοποιημένα μηχανήματα απαιτούσαν εργατικό δυναμικό που ήταν πρόθυμο να εκτελέσει μονότονες, επαναλαμβανόμενες εργασίες. Ωστόσο, σκέφτηκε ο Weber ότι, στα τέλη του 19ου αιώνα, η ηθική και η εργασιακή ηθική είχαν διαχωρίζονται από άλλους κοσμικούς αντισταθμιστές όπως η σωτηρία και καταδίκη. Ο σύγχρονος καπιταλισμός είχε δημιουργήσει ένα εσωτερικό θεμέλιο για την επιδίωξη του προσωπικού συμφέροντος και μια «αφοσίωση στην κλήση της δημιουργίας χρημάτων». Το πιο σημαντικό, αυτό το ίδρυμα δεν εξαρτάται πλέον σχετικά με τη θρησκεία. Έτσι, ο Weber δήλωσε ότι «ο σύγχρονος καπιταλισμός έχει κυριαρχήσει και έχει απαλλαγεί από τις παλιές του υποστηρίξεις.

Σε κάθε περίπτωση, ο Weber πίστευε ότι η Βιομηχανική Επανάσταση— και, ευρύτερα, η οικονομική επιτυχία - θα οδηγούσε σε μείωση του ατομική θρησκευτική συμμετοχή και πεποιθήσεις. Οι πεποιθήσεις μπορεί να αναφέρονται στον Θεό, μια μετά θάνατον ζωή, τον παράδεισο, την κόλαση και ούτω καθεξής, ή μπορεί να αναφέρεται μόνο σε τάσεις των ανθρώπων να χαρακτηρίζονται ως πνευματικοί μάλλον παρά να συνδέεστε με μια συγκεκριμένη θρησκεία, δόγμα ή αίρεση. Οι εμπειρικές ενδείξεις που συζητούμε αργότερα αποδεικνύουν την υπόθεση ότι, καθώς μια χώρα γίνεται πλουσιότερη, η θρησκευτική συμμετοχή και οι πεποιθήσεις τείνουν να μειώνονται.

Οι ακραίες απόψεις για την εκκοσμίκευση παρουσιάστηκαν από τον Σκωτσέζο φιλόσοφο David Hume , ο οποίος θεωρούσε τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ως κύριες

αντανάκλασεις του φόβου και της άγνοιας. Ο ιδρυτής της ψυχανάλυσης, Sigmund Freud υποστήριξε ότι η θρησκεία είναι μια ψευδαίσθηση, βασισμένη στην ανθρώπινη επιθυμία και «απαράδεκτη απόδειξη». Έτσι, ο Χουμ και ο Φρόιντ προέβλεψαν - αντίστροφα - ότι η θρησκεία θα μειωνόταν απότομα ως απάντηση στις εξελίξεις στην εκπαίδευση και την επιστήμη. Η θρησκεία θα μειωνόταν επίσης όσο οι οικονομίες απομακρυνόταν από τις αντιξοότητες της γεωργίας και κατευθυνόταν προς τη μεγαλύτερη ασφάλεια των προηγμένων, αστικοποιημένων οικονομιών. Η ανάλυση του Karl Marx , για την προβλεπόμενη πτώση της θρησκείας είναι μια εκδήλωση μιας ευρύτερης τάσης προς "εκσυγχρονισμό". Οι οικονομολόγοι Corry Azzi και Ronald Ehrenberg (1975) παρείχαν ένα θεωρητικό πλαίσιο για την υπόθεση της εκκοσμίκευσης , ως εφαρμογή της ορθολογικής επιλογής στην απαίτηση για θρησκεία. Ένα βασικό χαρακτηριστικό του μοντέλου τους είναι ένας συνδυασμός μεταξύ θρησκευτικότητας και τη πιθανότητα σωτηρίας. Αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να αντικατοπτρίζει τα αντιληπτά αποτελέσματα θρησκευτικής συμμετοχής και πεποιθήσεων - γενικότερα, ως "καλές πράξεις " - με σκοπό την "σωτηρία" της ψυχής. Σε αντίθεση με τους Azzi-Ehrenberg, Ο Μάρτιν Λούθερ, ο αρχηγός της Προτεσταντικής Μεταρρύθμισης όπου ξεκίνησε το 1517, τόνισε ότι ένας αμαρτωλός σώθηκε μόνο από την πίστη, όχι από τα έργα. «Καλά έργα», στη θεολογία του Λούθερ, συνίσταται στην εκτέλεση η θεωρία του "δουλεύω" μέσω της πίστη ,δηλαδή η καθημερινή, συνηθισμένη δουλειά, που εκτελείται με πίστη. Στο πλαίσιο του Azzi-Ehrenberg, όπου η θρησκευτικότητα μπορεί να αυξηθεί στην πιθανότητα της σωτηρίας, υπάρχει μια σαφής ανταλλαγή μεταξύ των οφελών από τη θρησκευτικότητα και του χρόνου και άλλων δαπανών μεγαλύτερης θρησκευτικής συμμετοχής. Εάν η συμμετοχή σε επίσημες θρησκευτικές υπηρεσίες ή στην ατομική προσευχή είναι μια δραστηριότητα που απαιτεί χρόνο, όπου είναι λογικό, η πρόβλεψη - σύμφωνα με την άποψη της εκκοσμίκευσης - είναι ότι είναι αύξηση της αξίας του χρόνου - πραγματικοί μισθοί για όσους εργάζονται στην επίσημη αγορά εργασίας - μειώνει αυτή τη συμμετοχή. Το μοντέλο υπονοεί ότι ο χρόνος που αφιερώνεται στις επίσημες υπηρεσίες και την προσωπική προσευχή θα είναι υψηλή μεταξύ ατόμων με χαμηλή αξία χρόνου - όπως συνταξιούχοι και γυναίκες όχι στο εργατικό δυναμικό στις παραδοσιακές κοινωνίες. Επιπλέον, οι ηλικιωμένοι θα αφιερώσουν περισσότερο χρόνο στη θρησκεία εάν η πιθανότητα σωτηρίας εξαρτάται από τις σωρευτικές θρησκευτικές δραστηριότητες σε σχέση με τη μία ζωή

Μια σημαντική προσέγγιση από την πλευρά της προσφοράς, είναι το μοντέλο θρησκείας-αγοράς, που ακολουθεί και επεξεργάζεται τη σκέψη του Άνταμ Σμιθ (1791), του οποίου το κλασικό έργο *The Wealth of Nations* θεωρείται συχνά το πρώτο βιβλίο στη σύγχρονη οικονομία. Το μοντέλο της θρησκείας-αγοράς υποστηρίζει ότι η κυβερνητική ρύθμιση επηρεάζει τον ανταγωνισμό μεταξύ των θρησκευτικών παρόχων και, επομένως, επηρεάζει τη φύση του θρησκευτικού προϊόντος. Συγκεκριμένα, ο Σμιθ πίστευε ότι το μονοπώλιο παρέχει θρησκευτικές υπηρεσίες τείνουν –όπως τα μονοπώλια γενικά– να γίνονται μη καινοτόμα και νοχελικός. Αυτή η απάντηση προέκυψε επειδή οι κρατικές θρησκείες δεν είχαν ισχυρή σύνδεση μεταξύ οικονομικής υποστήριξης και παροχής ποιότητας υπηρεσία σε «πελάτες». Όπου υπάρχει αποσύνδεση μεταξύ θρησκείας και κράτους επειδή η απουσία της κρατικής θρησκείας δημιουργεί ένα κλίμα ανταγωνισμού μεταξύ πάροχοι θρησκείας. Επιπλέον, αυτός ο διαγωνισμός θα δημιουργούσε ένα μεγάλη ποικιλία θρησκειών διαθέσιμη στους πελάτες. Έτσι, η πρόβλεψη του Smith είναι ότι μια κρατική θρησκεία θα μείωνε τη θρησκευτική συμμετοχή και, ως εκ τούτου, αποδυναμώνουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Οι θεωρίες αυτές επιβεβαιώνονται επίσης και μέσα από έρευνες που έχουν γίνει σχετικά με την θρησκευτικότητα των πολιτών ανά ηλικία και οικονομική τάξη. Συγκεκριμένα, σε έρευνα που έγινε το 2018 από το Pew Research Center, αναφέρει πως στις χώρες με αναπτυγμένο βιοτικό επίπεδο, η θρησκευτικότητα μειώνεται, σε αντίθεση με τις χώρες που με χαμηλό Α.Ε.Π. η θρησκεία διαθέτει σημαντική θέση στην ζωή των πολιτών. Ενδεικτικά στην Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο στην ερώτηση κατά πόσο θεωρούν την θρησκεία σημαντική στην ζωή τους, μόλις το 10% απάντησε θετικά, στην Γαλλία το 11%, Νορβηγία 19% ενώ στην Ισπανία αυξάνεται κατά 22% και τέλος στην Ελλάδα παραπάνω από τους μισούς ερωτηθέντες, 56% απάντησε θετικά. Αυτό οδήγησε πολλούς ερευνητές να παρατηρήσουν ότι οι άνθρωποι σε φτωχότερα μέρη του κόσμου είναι, κατά μέσο όρο, πιο θρησκευτικοί από εκείνους σε κοινωνίες με προηγμένες οικονομίες. Άλλοι δείκτες οικονομικής ανάπτυξης - όπως η εκπαίδευση, το προσδόκιμο ζωής και η ισότητα εισοδήματος - τείνουν επίσης να ευθυγραμμίζονται με μέτρα θρησκευτικής δέσμευσης. Επίσης, σχετικά με την θεωρία της "σωτηρίας" που ανέφεραν οι Azzi-Ehrenberg, οι πολιτικοί επιστήμονες Pippa Norris και Ronald Inglehart μέσα από την εξέταση των αποτελεσμάτων του World Values Survey, πρόσθεσαν επιπλέον στοιχεία σχετικά με την θεωρία αυτή.

Συγκεκριμένα, παρατήρησαν πως οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν μια διαρκή απειλή πρόωρου θανάτου λόγω πείνας, πολέμου ή ασθένειας, τα συναισθήματα τρωτότητας τείνουν να οδηγούν τους ανθρώπους στη θρησκεία, η οποία με τη σειρά της παρέχει ελπίδα και μειώνει το άγχος. Σε χώρες με προηγμένες οικονομίες, εν τω μεταξύ, οι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να αισθάνονται ασφαλείς - εν μέρει επειδή οι επενδύσεις σε τεχνολογία και υποδομές σε αυτές τις κοινωνίες έχουν βοηθήσει τους ανθρώπους να ξεπεράσουν πολλά κοινά προβλήματα υγείας, να αντιμετωπίσουν σοβαρές καιρικές συνθήκες και να αντιμετωπίσουν άλλους τύπους έκτακτης ανάγκης που μπορούν να προκαλέσουν υπαρξιακό άγχος. Οι Norris και Inglehart υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι σε αυτές τις χώρες βασίζονται λιγότερο στη θρησκεία για συναισθηματική υποστήριξη ή για εξηγήσεις του άγνωστου. Όταν νέες ομάδες ενηλίκων μεγαλώνουν σε κοινωνίες με μεγαλύτερη υπαρξιακή ασφάλεια από ό, τι είχαν οι γονείς τους - όπως συμβαίνει σε μια χώρα με βελτιωμένες οικονομικές συνθήκες - οι νέοι ενήλικες μπορεί να απομακρυνθούν από τη θρησκεία, προκαλώντας τις ηλικιακές διαφορές που περιγράφονται σε αυτήν την έκθεση. Με τον ίδιο τρόπο, μια μείωση της υπαρξιακής ασφάλειας σε μια χώρα που εμπίπτει σε εμφύλιο πόλεμο ή κάποια άλλη καταστροφή θα μπορούσε να βοηθήσει να εξηγήσει μερικές από τις εξαιρέσεις - μέρη όπου οι νεότεροι ενήλικες είναι πιο θρησκευτικοί από τους ηλικιωμένους τους 28.

Σχετικά με την ηλικιακή ομάδα και την θρησκευτικότητα, παρατηρείται ότι ο άνθρωπος καθώς ηλικιώνεται κατευθύνεται προς την παρακολούθηση θρησκευτικών δραστηριοτήτων και "αφιερώνει" χρόνο για την θρησκεία. Χρησιμοποιώντας οικονομικούς όρους, οι ενεργές εργασιακές ηλικίες τείνουν να απομακρύνονται από τις θρησκείες ενώ οι λιγότερες ενεργές ηλικίες διαθέτουν περισσότερο χρόνο στην θρησκευτικότητα και στην "κάθαρση" της ψυχής. Η έρευνα έχει δείξει ότι οι θρησκευτικές προσκολλήσεις τείνουν να κορυφώνονται κατά τη διάρκεια της εφηβείας, να μειώνονται κατά τη διάρκεια της νεανικής και μέσης ενηλικίωσης και, στη συνέχεια, να αυξάνονται κατά το μεγαλύτερο μέρος της καθυστερημένης ενηλικίωσης. Μια άλλη θεωρία, που αντλείται από την ψυχολογία, είναι ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν πραγματικά νέες αξίες κατά τη διάρκεια των τελευταίων

²⁸ [Religious observance by age and country | Pew Research Center \(pewforum.org\)](https://www.pewforum.org/religious-observance-by-age-and-country/)

δεκαετιών της ζωής, διακριτές από τις αξίες της μέσης ζωής, οδηγώντας σε μεγαλύτερη πνευματικότητα και ικανοποίηση. Αυτή η θεωρία του «gerotranscendence» βασίζεται σε έρευνα που δείχνει ότι πολλοί ηλικιωμένοι αναφέρουν ότι είναι λιγότερο εγωκεντρικοί από ό, τι στο παρελθόν, καθώς και ότι αισθάνονταν πιο συνδεδεμένοι με άλλους και ιδρύματα πέρα από τον εαυτό τους²⁹.

Παρότι βλέπουμε μέσα από τις έρευνες, ότι η θρησκεία περιορίζεται στις χώρες με υψηλό Α.Εγχ.Π, δεν θα πρέπει να παραλειφθεί πως σχηματίζει κοινωνικές ομάδες στο εσωτερικό του κοινωνικού ιστού και διαμορφώνει κοινωνικές συμπεριφορές που εφαρμόζονται στις καθημερινές συνήθειες των πολιτών με αποτέλεσμα να επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Συγκεκριμένα, μελετώντας τις διδασκαλίες του Χριστιανισμού, του Ισλάμ, καθώς και του Βουδισμού, παρατηρούμε πως στην θεωρία τους για την "σωτηρία" προβάλλεται ένας τρόπος ζωής και συμπεριφοράς που διαμορφώνει τις οικονομικές και κοινωνικές συνήθειες του ανθρώπου. Σύμφωνα με τον Robert J. Barro and Rachel M. McCleary, αναφέρουν πως η βασική ιδέα σε αυτό που αποκαλούν σωτηριακή αξία, μπορεί να συνδεθεί η σωτηρία του με βάση στις δραστηριότητες που ακολουθεί ένας άνθρωπος στη ζωή του. Δηλαδή ενισχύοντας τα μεριστικά χαρακτηριστικά όπως η ειλικρίνεια, η ηθική εργασίας και η λιτότητα που προάγουν οι θρησκευτικές διδασκαλίες, οδηγούν σε μια παραγωγική αύξηση³⁰. Στην Χριστιανοσύνη, και κυρίως στον Προτεσταντισμό, καθώς και στο Ισλάμ, οι συνήθειες και ο τρόπος ζωής των ανθρώπων διαμορφώνεται με βάση την θρησκευτική διδασκαλία. Ξεκινώντας από τον Προτεσταντισμό και στο έργο του Max Weber *Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* υποστήριξε πως οι θρησκευτικές πεποιθήσεις επηρεάζουν την οικονομία κυρίως προωθώντας χαρακτηριστικά όπως η ηθική της εργασίας, η αξιοπιστία (και επομένως η εμπιστοσύνη) και η λιτότητα. Σκέφτηκε ότι αυτά τα χαρακτηριστικά— διεγείρεται από την προτεσταντική μεταρρύθμιση της δεκαετίας του 1500 - συνέβαλε στη Βιομηχανική Επανάσταση από το 1700 έως τα μέσα του 1800. Αυτός υποστήριξε ότι αυτός ο δεσμός εξηγεί γιατί αυτή η επανάσταση απογειώθηκε στις προτεσταντικές περιοχές, όπως η Αγγλία, τμήματα της Γερμανίας και Κάτω Χώρες και όχι σε

²⁹ [Religious observance by age and country | Pew Research Center \(pewforum.org\)](https://www.pewforum.org/religious-observance-by-age-and-country/)

³⁰ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro (2019) *The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging*, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

καθολικές, όπως η Γαλλία και η Ιταλία. Η συζήτηση μεταξύ του Weber και του Martin Luther, που οδήγησε στην Μεταρρύθμιση του τελευταίου, δημιούργησε ποικίλες αλλαγές στην σχέση θρησκείας και κοινωνικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, το κείμενο αυτό ασκούσε δριμύ κριτική στην θέση που κατείχε η Καθολική Εκκλησία στην πολιτική σκηνή και στην τεράστια συσσώρευση πλούτου στα ταμεία της Εκκλησίας. Απέναντι σε αυτό, ο Martin Luther υποστήριξε την έννοια της «κλήσης», μιας θεϊκής διάταξης που προγραμματίζει τις υποχρεώσεις ενός ατόμου στον υλικό κόσμο. Παρόμοια με μερικούς από τους μεσαιωνικούς συγχρόνους του, ερμήνευσε την κλήση ως αναφέρεται στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στις οποίες γεννήθηκε κάποιος και κατά των οποίων ήταν αμαρτωλό να επαναστατήσει. Η συγκεκριμένη μορφή της κλήσης ποικίλλει μεταξύ ατόμων, σύμφωνα με την αποτελεσματική διαίρεση του εργασία στην). Το πιο σημαντικό, είναι πως προτείνει την σκληρή δουλειά για την υλική επιτυχία και δεν υποστήριξε το μοναστικό ασκητικό τρόπο ζωής που αγκαλιάστηκε από το Καθολική Εκκλησία, καθώς επίσης δεν υποστήριξε τις "καλές πράξεις" για την σωτηρία της ψυχής όπως είχε επικρατήσει και πως όλα ήταν καθορισμένα από τον Θεό για την θέση του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία. Η θεωρία του αυτή βρήκε σύμφωνο, μετέπειτα, τον Calvin αλλά με κάποιες διαφοροποιήσεις. Συγκεκριμένα, συμφωνούσαν πως ο κόσμος διατάχθηκε θεολογικά από έναν Χριστιανό Θεό, ωστόσο σε αντίθεση με την προκαθορισμένη θέση του ανθρώπου από τον Θεό, όπως υποστήριξε ο Luther, ο Calvin υποστήριξε πως η κινητικότητα και η επιδίωξη μιας καλύτερης θέσης ήταν αποδεκτή, εάν εφόσον γίνει για τους σωστούς λόγους. Η ιδέα βελτίωσης της ποιότητας των συνθηκών μέσω της εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αλλαγής επαγγελμάτων, εάν ήταν απαραίτητο, οριζόταν ως μέρος της πρόσκλησης του Θεού και της θεϊκής κοινωνίας³¹. Η υλική επιτυχία είναι ένα σημάδι της έγκρισης του Θεού και επομένως της εκλογής. Ως εκ τούτου, προέρχεται το κίνητρο για σκληρή δουλειά και συσσώρευση πλούτου από την αντιληπτή σύνδεση μεταξύ της υλικής επιτυχίας και της θεϊκής έγκρισης. Αν και δεν μπορεί κανείς να επιτύχει τη πλήρη βεβαιότητα σχετικά με τη θρησκεία και την οικονομία, μπορεί κανείς να πάρει σημάδια που κάνουν την αντιληπτή πιθανότητα σωτηρίας υψηλότερη ή χαμηλότερη. Ο Calvin υποστήριξε ότι ο Θεός απαιτεί από κάθε άτομο μια ζωή με καλά έργα που εκτελούνται σύμφωνα με την ηθική που προκύπτει από την αποκάλυψη της

³¹ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

θεολογίας Μόνο ζώντας μια ηθικά καλή ζωή σε αυτό τον κόσμο θα μπορούσε να ανακουφίσει την ψυχολογική αβεβαιότητα που ονομάζεται «άγχος διάσωσης», χωρίς να ξέρει αν θα σωθεί. Σε αντίθεση με τη καθολική ασκητική άποψη που επέτρεψε τον συνεχή κύκλο του «Αμαρτία, μετάνοια, εξιλέωση, απελευθέρωση και αμαρτία ξανά», ο Καλβινιστικός Προτεσταντισμός απαιτούσε πίστη και καθημερινή ηθική συμπεριφορά ως μέσο καταπραΰνοντας το άγχος της σωτηρίας.³²

Η κοινωνική και πολιτική συμπεριφορά των πιστών του Ισλάμ καθορίζεται αποκλειστικά από το Κοράνι και τις διδασκαλίες των προφητών. Συγκεκριμένα, τα Sharia στο Ισλάμ, σε αντίθεση με τον Χριστιανισμό και ιδιαίτερα το προτεσταντισμό είναι ένα σώμα θρησκευτικού νόμου που εστιάζεται στην ορθοπραξία (σωστή συμπεριφορά) μέσω της εφαρμογής θρησκευτικών αρχών στην καθημερινή ζωή. Σύμφωνα με τον Bryan Turner, οι ulamas (μελετητές σχεδόν όλων των κλάδων) εντόπισαν θρησκευτικές δραστηριότητες που οδήγησαν σε αυτήν τη νοοτροπία του Σαρία ως τη βασική οργανωτική αρχή του Ισλάμ. Ο Lawrence Rosen υποστηρίζει ότι στην κοσμοθεωρία του Ισλάμ, η παραβίαση εξομοιώνεται με κοινωνική βλάβη. Ο συλλογισμός είναι ότι μια παράβαση μπορεί εύκολα να προκαλέσει σύγκρουση, να δημιουργήσει αμφιβολίες για τις πεποιθήσεις κάποιου, κάτι που θα έχει ως αποτέλεσμα κοινωνικό χάος. Μια πιο θεμελιώδης πτυχή της ανθρώπινης αντιπροσωπείας στο Ισλάμ που τονίζει τη διαφορά του από τον Προτεσταντισμό. Στο Ισλάμ, η φύση του εξωτερικού καθορίζει την εσκεμμένη και κοινωνική βλάβη που προκαλείται από μία παράβαση. Ένα λάθος, για παράδειγμα, μιλώντας άσχημα για κάποιον σε δημόσιο χώρο χωρίς να γνωρίζουμε ότι άλλοι βρίσκονται σε ακρόαση, θεωρείται ως εσκεμμένη παράβαση, όχι λόγω της έλλειψης φροντίδας ή της συναισθηματικής έκρηξης. Ο Rosen υποστήριξε πως η λογική είναι ότι «δεν είναι ικανό ένα άτομο να συμμετάσχει σε έναν τέτοιο δημόσιο ισχυρισμό εάν δεν εννοούσε αυτό που είπε. " Η απουσία ατιμώρητης τέτοιας τυχαίας συμπεριφοράς ανοίγει την πιθανότητα βλάβης στην τάξη της ummah. Έτσι, στο Ισλάμ, η ύψιστη αξία της θρησκευτικής κοινωνικής συνοχής ενός σωστά οργανωμένου ummah

³² Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

ενσωματώνεται σε αυτό που στο δυτικό μυαλό είναι μια νομική ερμηνεία της ανθρώπινης δράσης³³.

Συνοψίζοντας, οι θρησκευτικές αυτές πρακτικές των μεγαλύτερων θρησκευτικών δογμάτων στο κόσμο, εφαρμόζονται μέχρι και σήμερα στην κοινωνική ζωή των χωρών. Τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που διαμορφώθηκαν από τις θρησκευτικές διδασκαλίες και τις ιστορικές συγκυρίες, επηρέασαν την κοινωνική και πολιτική σκηνή των χωρών, διαμορφώνοντας νέες οικονομικές πολιτικές και σχέσεις όπου θα αναλύσουμε παρακάτω.

Θρησκευτικό Μάρκετινγκ

Η θρησκεία είναι μια βασική πολιτιστική δύναμη και οι μελετητές μάρκετινγκ έχουν αποδείξει τη σχέση της θρησκείας με τη μελέτη των αγορών³⁴ και συμπεριφορά καταναλωτή. Από μια μακρο-μάρκετινγκ προοπτική, ο Mittelstaedt προσέφερε ένα περιγραφικό μοντέλο των αλληλεπιδράσεων μεταξύ θρησκείας και αγορών και εξέτασε τις θρησκευτικές επιρροές στην πολιτική, θεσμική, κοινωνική και ανταγωνιστικές δυνάμεις που διαμορφώνουν τις αγορές³⁵. Οι Kale και O McKee αναγνώρισαν επίσης την επιρροή της θρησκείας στις αγορές, αλλά επέκτεινε την ιδέα να εξεταστεί πνευματικότητα. Μέσα στη λογοτεχνία διαχείρισης και δεοντολογίας, η διασταύρωση θρησκείας-εμπορίου είναι επίσης εμφανής από το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πνευματικότητα στο χώρο εργασίας³⁶. Στο πλαίσιο της συμπεριφοράς των καταναλωτών, η έρευνα δείχνει ότι η θρησκευτική σχέση και το επίπεδο θρησκευτικότητας επηρεάζουν την απόφαση την πραγματοποίηση και αγορά, με ορισμένους μελετητές να προτείνουν τη σχέση ως βιώσιμη βάση για τμηματοποίηση μάρκετινγκ. Η έρευνα του Hirschman απέδειξε ότι υπάρχουν

³³ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

³⁴ Valerie A. Taylor, Diane Halstead and Paula J. Haynes CONSUMER RESPONSES TO CHRISTIAN RELIGIOUS SYMBOLS IN ADVERTISING Journal of Advertising Vol. 39, No. 2 (Summer 2010), pp. 79-92

³⁵ John D. Mittelstaedt (2002) A Framework for Understanding the Relationships between Religions and Markets

³⁶ Jurkiewicz C. Giacalone R. (2004) A Values Framework for Measuring the Impact of Workplace Spirituality on Organizational Performance Journal of Business Ethics volume 49, pages129–142

σημαντικές διαφορές συμπεριφοράς καταναλωτή μεταξύ αυτές των διαφορετικών θρησκευτικών σχέσεων που σχετίζονται με την αναζήτηση καινοτομίας, την αναζήτηση πληροφοριών και την καινοτομία. Για παράδειγμα, αυτή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι Εβραίοι καταναλωτές είναι πιο καινοτόμοι, λιγότερο πιστοί σε καταστήματα και μάρκες από τους Καθολικούς ή Προτεστάντες καταναλωτές, και ότι η θρησκευτική σχέση επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι καταναλωτές εκτιμούν τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με ορισμένα προϊόντα και υπηρεσίες³⁷. Άλλοι έχουν επεκτείνει αυτό το πεδίο έρευνας ,εξετάζοντας την επιρροή των Ινδουιστών, του Ισλάμ και των Βουδιστών στις θρησκευτικές σχέσεις με τη συμπεριφορά των καταναλωτών³⁸. Ο LaBarbera εξερεύνησε το Ευαγγελική χριστιανική υποκουλτούρα και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι *evangelicals* έχουν πιο ευνοϊκές στάσεις απέναντι στη διαφήμιση παρά άλλους καταναλωτές³⁹

Οι έμποροι χρησιμοποιούν διάφορους τρόπους για να προσελκύσουν και να απευθυνθούν στους πελάτες με βάση τους παράγοντες που διαμορφώνουν τη λήψη αποφάσεων των καταναλωτών. Σύμφωνα με τον Gajjar , μερικοί από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών περιλαμβάνουν κοινωνική, πολιτιστική, ψυχολογική και προσωπική. Πιο συγκεκριμένα, αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν, κοινωνική τάξη, ομάδες αναφοράς, οικογένεια, ηλικία, πεποιθήσεις και στάσεις και πολλά άλλα. Η θρησκεία και η θρησκευτικότητα είναι επίσης οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών. Η θρησκεία επηρεάζει τους καταναλωτές και την κοινωνία τόσο άμεσα όσο και έμμεσα⁴⁰. Οι κανονικές επιρροές καθορίζουν την επιλογή του καταναλωτή καθορίζοντας τους τρόπους συμπεριφοράς που διακηρύσσει. Για παράδειγμα, ο Ινδουισμός απαγορεύει την κατανάλωση βοείου κρέατος και το Ισλάμ απαγορεύει την κατανάλωση χοιρινού και αλκοόλ. Εκτός αυτού, η θρησκεία επηρεάζει το

³⁷ Swimberghe K .R. Sharma D. Flurry L. (2009) *An exploratory investigation of the consumer religious commitment and its influence on store loyalty and consumer complaint intentions* *Journal of Consumer Marketing* 26(5):340-347

³⁸ Muhamad N. , Mizerski D. (2010) *The constructs mediating religions' influence on buyers and consumers* *Journal of Islamic Marketing*

³⁹ Taylor, V. A., Halstead, D., & Haynes, P. J. (2010). *Consumer Responses to Christian Religious Symbols in Advertising*. *Journal of Advertising*

⁴⁰ Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) *The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging*, PRINCETON UNIVERSITY PRESS

σχηματισμό αξιών και στάσεων. Η βιβλιογραφία σχετικά με το θρησκευτικό μάρκετινγκ τεκμηριώνει τα αποτελέσματα για τις σχέσεις των θρησκευτικών πεποιθήσεων και πρακτικών σχετικά με τη συμπεριφορά των καταναλωτών, όπως η σημασία της νηστείας και της γιορτής στα μοτίβα των αγορών τροφίμων, η πίστη στα ταμπού για τα είδη ένδυσης και τις δραστηριότητες γυναίκες, πρακτικές προσωπικής υγιεινής που σχετίζονται με αγορές προϊόντων μπάνιου και καλλυντικών, και επιρροές στα πρότυπα στέγασης και ψυχαγωγία. Το αποτέλεσμα αυτής της σχέσης μεταξύ θρησκείας και κατανάλωσης οδηγεί στην ανάπτυξη νέων εξειδικευμένων προϊόντων και υπηρεσιών σχεδιασμένα και στοχευμένα στους οπαδούς διαφορετικών θρησκειών σε ολόκληρο τον κόσμο.⁴¹

Σε αυτή την ενότητα θα εστιάσουμε κατά κύριο λόγο στην βιομηχανία γύρω από το Halal, το Ισλαμικό Θρησκευτικό Μάρκετινγκ και πώς έχει επηρεάσει τις οικονομικές τακτικές των ευρωπαϊκών χωρών.

Προτού ξεκινήσουμε την ανάλυση και την εξάπλωση στην Ευρώπη της αγοράς Halal, οφείλουμε να επεξηγήσουμε τον όρο αυτό. Συγκεκριμένα, Το Halal είναι μια αραβική λέξη που κυριολεκτικά σημαίνει οτιδήποτε είναι επιτρεπτό ή νόμιμο ⁴². Όταν χρησιμοποιούνται σε σχέση με το κρέας, τέτοια κρέατα πρέπει να προέρχονται από συγκεκριμένα ζώα που σφάζονται σύμφωνα με τις απαιτήσεις που ορίζονται στο Κοράνι και στο Χαντίθ. Διεξήχθησαν εκτενείς ανασκοπήσεις των απαιτήσεων της σφαγής Halal . Είναι γενικά αποδεκτό στο πλαίσιο της μουσουλμανικής κοινότητας ότι για να είναι το κρέας αποδεκτό για κατανάλωση από τους μουσουλμάνους, το ζώο πρέπει να είναι ένα είδος που είναι αποδεκτό για Halal, το πιο σημαντικό, πρέπει επίσης να είναι κατάλληλο και καλά κατά τη στιγμή της σφαγής και ότι είναι αρκετός χρόνος ώστε να ολοκληρωθεί η απώλεια αίματος, η οποία οδηγεί σε μη αναστρέψιμη λειτουργία του εγκεφάλου. Το Κοράνι απαγορεύει ρητά στους Μουσουλμάνους να καταναλώνουν αίμα. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ρόλο που παίζει το υπολειπόμενο αίμα (στο σφάγιο) στη χαλάρωση (και στο γευστικό) του κρέατος, ιδιαίτερα στο πλαίσιο που κατά τη στιγμή της αποκάλυψης του Κορανίου, δεν υπήρχαν προηγμένες τεχνολογίες όπως συστήματα ψύξης για τη συντήρηση κρέατος. Οι Kirton πρότεινε ότι η κακή αιμορραγία κατά την αφαίμαξη οδηγεί σε κακή ποιότητα διατήρησης και

⁴¹ Tajamul Islam & Uma Chandrasekaran (2013), HALAL MARKETING: GROWING THE PIE, *International Journal of Management Research and Review*

⁴² Fuseini, A., Wotton, S., Knowles, T., & Hadley, P. J. (2017). Halal Meat Fraud and Safety Issues in the UK: a Review in the Context of the European Union. *Food Ethics*, 1(2), 127-142

διατροφής. Υπάρχει έλλειψη στοιχείων που να υποστηρίζουν την υπόθεση ότι η μέθοδος αναισθητοποίησης ή σφαγής επηρεάζει την απώλεια αίματος όπως αναφέρεται παρακάτω. Πρέπει να υπογραμμιστεί, ωστόσο, ότι η απώλεια αίματος κατά την απομάκρυνση δεν μπορεί να είναι κυριολεκτικά πλήρης, καθώς το υπολειμματικό αίμα θα παραμένει πάντα στα τριχοειδή, είτε τα ζώα θανατώνονται με ή χωρίς αναισθητοποίηση. Ως εκ τούτου, η θρησκευτική απαγόρευση της κατανάλωσης αίματος πρέπει να ερμηνευθεί ως πρόθεση για σωστή αιμορραγία, δηλαδή αφαίρεση όσο το δυνατόν περισσότερου αίματος από το σφάγιο. Παρά το γεγονός ότι οι ισλαμικές αρχές σε όλο τον κόσμο συμφωνούν ομόφωνα για ορισμένες από τις απαιτήσεις της Halal σφαγής, υπάρχουν και άλλες πτυχές της Halal σφαγής που έχουν δημιουργήσει διχασμό μεταξύ Ισλαμικών νομικών, οδηγώντας σε σύγχυση μεταξύ Halal καταναλωτών, υπευθύνων επιχειρήσεων τροφίμων και άλλων ενδιαφερομένων στην Halal βιομηχανία ως προς την αυθεντικότητα ενός Halal κρέατος. Για παράδειγμα, ο κανονισμός του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ΕΚ 1099/2009 απαιτεί την αναισθητοποίηση πριν από τη σφαγή όλων των ζώων πριν από τη σφαγή, προκειμένου να προκληθεί άμεση απώλεια συνείδησης, ωστόσο, η παράγραφος 18 ΕΚ1099 / 2009 παρέχει παρέκκλιση για σφαγή χωρίς αναισθητοποίηση, κατοχυρώνεται σε αυτό νομοθεσία καθώς και σε ορισμένα κράτη μέλη για ομάδες πίστης. Ορισμένοι Ισλαμικοί νομικοί έχουν υποστηρίξει σθεναρά τη χρήση οποιασδήποτε μορφής αναισθητοποίησης για τη σφαγή Halal, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι η αναισθητοποίηση πριν από τη σφαγή είναι συμβατή με Halal, υπό την προϋπόθεση ότι η ίδια η αναισθητοποίηση είναι πλήρως ανακτήσιμη και δεν οδηγεί σε τραυματισμό (σε το ζώο). Οι αντίπαλοι της αναισθητοποίησης πριν από τη σφαγή για τη σφαγή Halal ανέφεραν συχνά την πιθανότητα να πεθάνουν τα ζώα μετά από αναισθητοποίηση και πριν από την αφαίμαξη ως ο κύριος λόγος που η αναισθητοποίηση πριν από τη σφαγή έρχεται σε αντίθεση με τους ισλαμικούς διατροφικούς κανόνες. Άλλοι είναι της άποψης ότι η αναισθητοποίηση των ζώων πριν από τη σφαγή έχει ως αποτέλεσμα τη διατήρηση περισσότερου αίματος στο σφάγιο σε σύγκριση με εκείνα που σφάζονται χωρίς αναισθητοποίηση. Ωστόσο, η επανειλημμένη έρευνα έδειξε ότι δεν υπάρχει διαφορά στα ζώα που σφάζονται είτε με ή χωρίς αναισθητοποίηση πριν από τη σφαγή όσον αφορά το συνολικό αίμα που χάθηκε κατά την αφαίμαξη ⁴³. Επιπλέον, ορισμένες μέθοδοι αναισθητοποίησης π.χ. η

⁴³ Awal Fuseini, Steve B. Wotton & Toby G. Knowles(2017) The compatibility of modern slaughter

ηλεκτρική αναισθητοποίηση μόνο για το κεφάλι υποστηρίζει την πλήρη ανάκτηση των ζώων εάν δεν σφάζονται μετά την αναισθητοποίηση (Wotton et al. 2014; Orford et al. 2016)⁴⁴. Αυτές οι εσφαλμένες αντιλήψεις προκαλούν διαφωνίες εντός της μουσουλμανικής κοινότητας, οι οποίες, εκτός από την έλλειψη μιας γενικής ρυθμιστικής αρχής για τα τρόφιμα Halal στα κράτη μέλη της ΕΕ και σε άλλες χώρες στον ανεπτυγμένο κόσμο, ανοίγει την πόρτα για παρερμηνεία και πιθανές δόλιες δραστηριότητες στα τρόφιμα Halal βιομηχανία⁴⁵.

Οι δραστηριότητες καθιστούν την έννοια του μάρκετινγκ Halal εφαρμόσιμη και επεκτάσιμη σε άλλα προϊόντα και υπηρεσίες εκτός από φαγητό. Οι έμποροι μπορούν να αξιοποιήσουν την τάση των μουσουλμάνων καταναλωτών να βλέπουν Halal και Haram σε όλα, παρέχοντας τις εκδόσεις Halal των προϊόντων και των υπηρεσιών τους και έρχονται με καινοτόμα προϊόντα. Οι μουσουλμάνοι σε όλο τον κόσμο γίνονται όλο και περισσότερο συνειδητοποιώντας το Halalness άλλων κατηγοριών όπως φαρμακευτικά προϊόντα, καλλυντικά, είδη ένδυσης, τραπεζικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, εκπαίδευση, ψυχαγωγία και υπηρεσίες τουρισμού⁴⁶. Μια στρατηγική του Ισλαμικού Μάρκετινγκ είναι το σήμα προέλευσης. Οι ισλαμικές μάρκες εμπίπτουν σε τρεις κατηγορίες: Οι προσφορές τους προορίζονται για τακτικές ανάγκες των καταναλωτών και δεν έχουν καμία σχέση με τη θρησκευτική σχέση Ισλαμική από πελάτες που προέρχονται από μη ισλαμικές χώρες, αλλά απευθύνονται σε μουσουλμάνους καταναλωτές.

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, οι αγορές κρέατος Halal βιώνουν μια περίοδο άνευ προηγουμένου ανάπτυξης, αν και η ένταση διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία υπήρξε ετήσια ανάπτυξη για πάνω από μια δεκαετία, ενώ στη

techniques with halal slaughter: a review of the aspects of 'modern' slaughter methods that divide scholarly opinion within the Muslim community *Animal welfare (South Mimms, England)* 25(3):331-337

⁴⁴ Brown S.N. McKinstry J.L. T(2016) The evaluation of two commercial electric sheep stunning systems: Current applied and the effect on heart function *Animal welfare (South Mimms, England)* 26(3):301-310

⁴⁵ Awal Fuseini, Steve B. Wotton & Toby G. Knowles(2017) *Halal Meat Fraud and Safety Issues in the UK: a Review in the Context of the European Union*, School of Veterinary Science, University of Bristol

⁴⁶ Tajamul Islam & Uma Chandrasekaran (2013), *HALAL MARKETING: GROWING THE PIE*, *International Journal of Management Research and Review*

Γερμανία η αγορά μόλις αρχίζει να αναπτύσσεται. Η ανάπτυξη αυτών των αγορών συνδέεται με τον αυξανόμενο αριθμό μουσουλμάνων μεταναστών σε ολόκληρη την Ευρώπη και στην αυξανόμενη κατανάλωση κρέατος που χαρακτηρίζει την κάθετη κινητικότητα μεταξύ δεύτερης και τρίτης γενιάς Μουσουλμάνων ⁴⁷. Το κρέας Halal και τα ζωικά προϊόντα Halal διατίθενται όλο και περισσότερο στο μη εθνικά καταστήματα, ιδίως αλυσίδες σούπερ μάρκετ και fast food εστιατόρια, και όσο οι Εβραίοι δραστηριοποιούνται στις ΗΠΑ προσελκύουν μεγάλο αριθμό μη Εβραίων καταναλωτών. Έτσι η κατανάλωση προϊόντων κρέατος halal από μη μουσουλμάνους αυξάνονται επίσης στην Ευρώπη.⁴⁸ Καθώς η αγορά έχει μεγαλώσει η αυθεντικότητα του πωλούμενου Halal κρέατος σε σούπερ μάρκετ και εστιατόρια γρήγορου φαγητού έχει επίσης αμφισβητηθεί από μερικούς μουσουλμάνους, οι οποίοι αντέδρασαν κατά της πρακτικής αναισθητοποίησης και της χρήσης μηχανικών λεπίδων (στην περίπτωση των πουλερικών) που έχουν υιοθετηθεί από αυτούς τους οικονομικούς παράγοντες. Καθώς οι Μουσουλμάνοι προσπάθησαν να ενισχύσουν την ταυτότητά τους απέναντι στον πόλεμο και την παγκόσμια πολιτική, η κατανάλωση «αυθεντικών» χαλάλ προϊόντα και ιδιαίτερα στους μουσουλμάνους που ζουν σε μη μουσουλμανικές χώρες, έχει αυξηθεί σημαντικά με σκοπό τη νομιμότητα του Ισλάμ.⁴⁹ Ωστόσο, ενώ μπορεί να συμβαίνει ότι κάποιες μουσουλμανικές ομάδες διεκδικούν την ταυτότητά τους μέσω του Halal ενόψει αυτών των κοινωνικών ανησυχιών, θεωρητικοί έχουν υποστηρίξει ότι οι πρωτοβουλίες «προσφοράς» αποτελούν επίσης σημαντικοί παράγοντες αλλαγής σε αυτό το πλαίσιο ⁵⁰. Σε ολόκληρη την ΕΕ, ένας αυξανόμενος αριθμός θρησκευτικών και εμπορικών οργανώσεων προωθούν την κατάτμηση του κρέατος halal αγορά μέσω πρακτικών προσόντων που έχουν

⁴⁷ Bergeaud-Blackler F, Bonne K. and Verbeke W. Vermeir I. (2007) Determinants of halal meat consumption in France British Food Journal 109(5):367-386

⁴⁸ Campbell H. et al (2011) Kosher in New York City, halal in Aquitaine: Challenging the relationship between neoliberalism and food auditing Agriculture and Human Values 28(1):67-79

⁴⁹ Marranci G. (2009) Faith, Ideology and Fear: Muslim Identities Within and Beyond Prisons Continuum Intl Pub Group

⁵⁰ Lever J. Miele M. (2012) The growth of halal meat markets in Europe: An exploration of the supply side theory of religion Journal of Rural Studies 28(4) 528-537

δημιουργήσει μια εικόνα του «μη αναισθητοποιημένου κρέατος» ως «αυθεντικής» ποιότητας halal.

Οι θέσεις αναισθητοποίησης και μη αναισθητοποίησης είναι εμφανείς στις στρατηγικές του HB αλυσίδες σούπερ μάρκετ και εστιατορίου. Αντικατοπτρίζονται σε συζητήσεις σχετικά με τη τυπική τυποποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο, όπου οι εντάσεις μεταξύ Μαλαισία και Οργάνωση της Ισλαμικής Διάσκεψης (OIC) συγκρούονται με τρόπο που εμποδίζει την ανάπτυξη ενός παγκόσμιου halal πρότυπο και ενισχύει την πολυπλοκότητα της αγοράς. Η Μόνιμη Επιτροπή Οικονομικής και Εμπορικής του OIC (COMCEC) εργάζεται για την ανάπτυξη προτύπων halal για πάνω από τρεις δεκαετίες. Για το μεγαλύτερο μέρος αυτής της περιόδου ήταν ενάντια στην αυτή καθαυτή, αλλά το 2010 μελετητές από το Ισλαμικό του OIC Η Fiqh Academy στην Τζέντα έκανε μια σημαντική ανακοίνωση ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στη σφαγή των πουλερικών. Η νομοθεσία της ΕΕ είναι ένας παράγοντας στην ανάπτυξη των αγορών κρέατος halal στην Ευρώπη, επομένως, η επίδραση των εμπορικών κατευθυντήριων γραμμών του ΠΟΕ σε παγκόσμιο επίπεδο υπονομεύει τη συναίνεση στην αγορά με προτεραιότητα εμπορικά συμφέροντα με τρόπο που δίνει ίσο βάρος σε διαφορετικές πρακτικές halal που προκύπτουν από διάφορες περιφερειακές σχολές σκέψης στο Σουνιτικό Ισλάμ. Σε αυτό το σημείο έχει σημασία στις πρακτικές halal και τη συνάφεια των γνώσεων, η άποψη του Αϊνστάιν σχετικά με τις πρωτοβουλίες από πλευράς προσφοράς. Σε αντίθεση με υποστηρικτές της διατριβής κοσμικοποίησης, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η παρακμή σε παραδοσιακές μορφές θρησκευτικής συμμετοχής σηματοδοτεί μείωση στη θρησκευτική πίστη, ο Αϊνστάιν υποστηρίζει ότι η αλλαγή θρησκευτικών πρακτικών τώρα προκύπτουν από την παραγωγή (προσφορά) καθώς και από την κοινωνία (ζήτηση) πλευρικές πιέσεις, και ότι τώρα προσφέρουν διάφορα θρησκευτικά πακέτα διαφορετικά οφέλη για μεμονωμένους καταναλωτές με αυτήν την έννοια. Ο Αϊνστάιν υποστηρίζει ότι σε μια ελεύθερη θρησκευτική αγορά οι προμηθευτές μπορούν να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των καταναλωτών μέσω της εμπορικής πίστης, σαν φαγητό, με πολλούς τρόπους. Ιδιαίτερη σημασία έχει το επιχείρημα του Αϊνστάιν για το αναπόφευκτη αλληλεξάρτηση της θρησκείας και του μάρκετινγκ στη σύγχρονη καταναλωτική κουλτούρα. Όπως δηλώνει ο Αϊνστάιν: «Οι θρησκείες δημιουργούν νόημα μέσω μύθων, τελετουργιών και πρακτικών · το μάρκετινγκ δημιουργεί νόημα μέσω διαφήμισης και αγορών. Η θρησκεία είναι η αποδοχή μιας πίστης Σύστημα; το

μάρκετινγκ είναι η αποδοχή πεποιθήσεων για ένα προϊόν »⁵¹ . Ωστόσο, ο Αϊνστάιν επισημαίνει επίσης ότι η σχέση μεταξύ θρησκείας και εμπορίου ήταν πάντα ανήσυχη. Ενώ η διαδικασία εμπορευματοποίησης βοήθησε να γίνει πολλές θρησκευτικές πρακτικές σε γιορτές και αργίες, για παράδειγμα με υποχρεωτικές μορφές συμμετοχής στον καταναλωτικό πολιτισμό, στις εκκλησίες συχνά κηρύττει υποστήριξη για όσους δεν μπορούν να καταναλώσουν σύμφωνα με τις προδιαγραφές. Έτσι, όπως δηλώνει ο Αϊνστάιν (, ενώ «το υποκείμενο είναι σε σύγκρουση, οι θεσμοί της θρησκείας και του εμπορίου στηρίζει ο ένας τον άλλον για να παραμείνει βιώσιμος »⁵². Μπορούμε να δούμε το σημασία αυτών των επιχειρημάτων στις ακόλουθες περιπτώσιολογικές μελέτες, όπου παρατηρούμε τις αγορές Halal να αναπτύσσονται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο ευθυγραμμίζεται με τις πρακτικές των εμπορικών και θρησκευτικών παραγόντων σε μια διευρυνόμενη θρησκευτική αγορά⁵³.

Οι περιπτώσεις της Γερμανίας, Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου

Ο μουσουλμανικός πληθυσμός στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι πολύ διαφορετικός. Η μεγάλη πλειονότητα έχει ρίζες από Νότια Ασία, ιδίως από Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Ινδία. Ο πληθυσμός έχει αυξηθεί γρήγορα την τελευταία δεκαετία μεταξύ 2004 και 2008, αναφέρεται ότι είχε αυξηθεί κατά περισσότερο από 500.000 σε περίπου 2,4 εκατομμύρια, ποσοστό ανάπτυξης δέκα φορές πιο γρήγορα από την υπόλοιπη κοινωνία . Η αγορά για το halal κρέας αυξάνεται επίσης σε σημαντικό ρυθμό, με το Halal Food Authority (HFA), ο μεγαλύτερος οργανισμός πιστοποίησης halal στο Ηνωμένο Βασίλειο, να εκτιμά 30% αύξηση το 2006. Ωστόσο, υπάρχει ακόμα μεγάλη αντίσταση στην αγορά φρέσκου κρέατος halal σε supermarkets και εκτιμάται ότι περίπου το 70 με 80% του συνόλου του halal κρέατος στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι «ψεύτικο»⁵⁴. Αν και τα πράγματα αρχίζουν αλλάζουν καθώς αυξάνονται οι πωλήσεις των σούπερ μάρκετ, πολλοί μουσουλμάνοι προτιμούν ακόμη να αγοράζουν φρέσκο κρέας από ανεξάρτητους λιανοπωλητές, οι οποίοι φαίνεται να προσφέρουν

⁵¹Einstein M. (2007) *Brands of Faith Marketing Religion in a Commercial Age* page 78 Published by Routledge

⁵² pg 76

⁵³ Lever, J., & Miele, M. (2012). *The growth of halal meat markets in Europe: An exploration of the supply side theory of religion*. *Journal of Rural Studies*

⁵⁴ Lever, J., & Puig de la Bellacasa M. (2002). *The development of halal and kosher meat markets in the UK* The Diarel Project

εμπιστοσύνη ενόψει των αυξανόμενων ανησυχιών σχετικά με την αυθεντικότητα του εμπορικές μορφές κρέατος halal που έχουν εμφανιστεί παράλληλα ανάπτυξη της αγοράς.

Η γαλλική αγορά για το κρέας Halal αναπτύσσεται σταθερά από τη δεκαετία του 1970, αλλά όπως και η βρετανική αγορά, έχει αναπτυχθεί ραγδαία κατά την τελευταία δεκαετία ως «halal» έχει γίνει κεντρικό στοιχείο των θρησκευτικών και πολιτιστική ταυτότητα πολλών νέων μουσουλμάνων. Σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου πραγματοποιείται η συντριπτική πλειοψηφία της σφαγής halal με προ-εκπληκτική, στη Γαλλία πραγματοποιείται η πιο σφαγή halal. . Παρά τις διαφορές αυτές, τα προβλήματα που έχουν αναδυθεί, η αγορά halal έχει επεκταθεί πολύ. Η ανάπτυξη της αγοράς εκτιμάται σήμερα ότι κυμαίνεται 15% ετησίως, με την αγορά να κυμαίνεται μεταξύ 3 και 5 δισεκατομμυρίων Η πιστοποίηση έχει επίσης εντατικοποιηθεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, και παρόμοια όπως το Ηνωμένο Βασίλειο αυτή η τάση αντικατοπτρίζεται στις στρατηγικές μάρκετινγκ των γαλλικών σούπερ μάρκετ και στις αλυσίδες γρήγορου φαγητού. Το Quick και το KFC έχουν ανοίξει εστιατόρια «μόνο halal», ενώ το γαλλικό σούπερ μάρκετ chain Casino έχει εισαγάγει μια γραμμή halal που ονομάζεται Wassila.

Η Γερμανία έχει πληθυσμό άνω των 82 εκατομμυρίων, εκ των οποίων περίπου το 4% είναι μουσουλμάνοι τουρκικής καταγωγής. Αν και τα πράγματα έχουν αρχίσει να αλλάζουν, η γερμανική αγορά κρέατος halal εξακολουθεί να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις αγορές του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας. η γνησιότητα των εμπορικών μορφών κρέατος halal εντατικοποιείται καθώς οι ανησυχίες των καταναλωτών για την καλή μεταχείριση των ζώων έχουν αναγκάσει τις αλυσίδες σούπερ μάρκετ Aldi και Lidl να σκεφτούν τις επιπτώσεις της πώλησης κρέατος halal. Οι καταναλωτές δεν ανησυχούν υπερβολικά για την επέκταση του αγορά χαλάλ αυτή τη στιγμή, δεν έχει προκύψει συζήτηση σχετικά με τα πλεονεκτήματα του προ-αναισθητοποιημένου και του μη αναισθητοποιημένου κρέατος. Όπως το HMC στο Ηνωμένο Βασίλειο, το EHZ δίνει πιστοποίηση με βάση την γνώμη Μουσουλμάνων μελετητών. Σε αντίθεση με το HMC, συνεργάζονται στενά με τη βιομηχανία κρέατος και επιτρέπουν την μηχανική σφαγή σε διαφορετικούς βαθμούς και σε διαφορετικούς τομείς παραγωγής.. Πριν από δεκαπέντε χρόνια, οι μελετητές του EHZ δεν επέτρεψαν καν την αναισθητοποίηση των πουλερικών ενώ σήμερα το 95% το επιτρέπει. Το πενήντα τοις εκατό επιτρέπει

επίσης για τα αρνιά, αν και η αναισθητοποίηση των βοοειδών εξακολουθεί να απαγορεύεται με την αιτιολογία ότι η μέθοδος captive-bolt είναι μη αναστρέψιμη. Τα Χαλάλ πουλερικά είναι η μεγαλύτερη περιοχή ανάπτυξης στη Γερμανία, καθώς ο κανονισμός είναι λιγότερο αυστηρός από ό, τι για το κόκκινο κρέας halal. Αυτό δίνει στους παραγωγούς ένα μεγάλο πλεονέκτημα στην αγορά και είναι ένας τομέας όπου μπορεί να προκύψει διαμάχη καθώς η αγορά μεγαλώνει και επεκτείνεται. Ενώ η γερμανική αγορά παραμένει ανεπτυγμένη σε σύγκριση στις αγορές του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας, αρχίζει να λαμβάνει περισσότερη προσοχή από διεθνείς παραγωγούς και οργανισμούς πιστοποίησης. Η Γερμανική Ομοσπονδία Τούρκων Χονδρεμπόρων και Λιανοπωλητών πρόσφατα ισχυρίστηκε ότι οι γερμανικές εταιρείες θα πρέπει να αγκαλιάσουν την αγορά Χαλάλ.

Συμπεράσματα

Με την ολοκλήρωση της παραπάνω μελέτης καταλήξαμε σε κάποια ευρήματα σχετικά με την συμπεριφοριστική πολιτική της θρησκείας, την αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών και τον ρόλο των οικονομικών συναλλαγών ως προς συνδετικό κρίκος μιας κοινωνικής αλυσίδας.

Συγκεκριμένα, ξεκινώντας με την ανασκόπηση για τον ρόλο και την θέση της θρησκείας στην κοινωνία και γενικότερα για τον άνθρωπο, προσέξαμε μια ομοιομορφία μέσα στα χρόνια. Η θρησκεία αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα μέσο πολιτισμικής συντήρησης και διατήρησης των ανθρώπων, δημιουργεί μεμονωμένες κοινότητες μέσα στο κοινωνικό ιστό, αντιμετωπίζοντας έτσι το αίσθημα αποκοπής και απομάκρυνσης από την χώρα καταγωγής τους, αποφεύγουν το αίσθημα της απομόνωσης και της μοναξιάς αλλά ωστόσο δημιουργεί μία, θα τολμούσαμε να πούμε, ρωγμή στο κοινωνικό ιστό.

Αναλυτικότερα, η ρωγμή αυτή αφορά κατά κύριο λόγο την αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών στον 21ο αιώνα, η οικονομική αβεβαιότητα που ταλαιπωρεί τις περισσότερες χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης και τα κοινωνικά στερεότυπα των Δυτικών χωρών αποτέλεσαν και αποτελούν εμπόδιο για την αποδοχή και την ενσωμάτωση των μεταναστευτικών ροών και των διαφορετικών πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών. Δεν θα σταθούμε στην οικονομική κρίση και στην αύξηση της ανεργίας, που είχε ως αποτέλεσμα την άνοδο των ακροδεξιών μορφωμάτων και την εμφάνιση του λαϊκιστικού λόγου στην κοινή γνώμη, όσο κυρίως στο τελευταίο που αναφέραμε, δηλαδή στα κοινωνικά στερεότυπα των δυτικών πολιτισμών για τις μουσουλμανικές χώρες. Παρατηρώντας τα κείμενα του Karl Marx, αναφέρεται για τις μουσουλμανικές χώρες χρησιμοποιώντας τον όρο του "ημί-βάρβαρου" υποδηλώνοντας έτσι την άποψη που επικρατούσε για τις μουσουλμανικό πολιτισμό. Η άποψη αυτή διατηρήθηκε μέσα στα χρόνια και την παρατηρούμε μέσα από τα ευρήματα του Pew Research Center που αναφέραμε μέσα στην εργασία. Η εν μέρει αποδοχή των πολιτισμικών και θρησκευτικών χαρακτηριστικών των μεταναστευτικών ροών στις δυτικές πολιτείες δεν μπορεί να θεωρηθεί κοινωνική ενσωμάτωση. Αντιθέτως, η επικρατούσα άποψη, η οποία είναι πως αποδέχονται την

θρησκευτική ελευθερία και την πολιτισμική τους διαφοροποίηση αλλά ωστόσο δεν τους θεωρούμε μέρος της χώρας μας, υποδηλώνει την κοινωνική τους περιθωριοποίηση και την απομάκρυνση τους από τον κοινωνικό ιστό. Επιπλέον, βλέποντας κανείς το σύστημα εκπαίδευσης των Δυτικών χωρών κατανοεί καλύτερα την παραπάνω πρόταση μας.

Ωστόσο, παρατηρούμε πως ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στις διαφορετικές θρησκευτικές-πολιτισμικές ομάδες που υπάρχουν στον κοινωνικό ιστό, είναι οι οικονομικές συναλλαγές. Συγκεκριμένα, η δημιουργία εμπορικών συναλλαγών με τις χώρες προέλευσης τους, η αποδοχή των διαφορετικών διατροφικών τους συνηθειών, όπως η περίπτωση του Χαλάλ που αναφέρουμε αναλυτικά παραπάνω και η άνθιση του θρησκευτικού μάρκετινγκ δημιουργεί έναν ομαλό τρόπο συμβίωσης. Τα προβλεπόμενα κέρδη που επιφέρει το θρησκευτικό μάρκετινγκ, οδηγεί τις Δυτικές οικονομικές πολιτικές να προγραμματίζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν ένα ασφαλές χώρο διαβίωσης για τους πρόσφυγες της μεσαίας τάξης.

Εν κατακλείδι, η βιβλιογραφική αυτή ανασκόπηση αποτελεί το εφαλτήριο για μια μετέπειτα ποιοτική έρευνα στους πρόσφυγες και μετανάστες δεύτερης γενιάς με στόχο την καλύτερη κατανόηση του τρόπου αύξησης κέρδους εκμεταλλευόμενοι τις θρησκευτικές διαφορετικές διατροφικές συνήθειες και μάλιστα κατά βάση σε χώρες της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης που διατηρούν έντονη την θρησκευτική τους ταυτότητα.

Πηγές- Βιβλιογραφία

- 1) Awal Fuseini, Steve B. Wotton & Toby G. Knowles(2017) Halal Meat Fraud and Safety Issues in the UK: a Review in the Context of the European Union, School of Veterinary Science, University of Bristol
- 2) Daniel, S., Arne, N., Doris, U., & Johanna, S. (2019). The “Refugee Crisis,” Immigration Attitudes, and Euroscepticism. *International Migration Review*
- 3) Lever, J., & Miele, M. (2012). The growth of halal meat markets in Europe: An exploration of the supply side theory of religion. *Journal of Rural Studies*
- 4) Lever, J., & Puig de la Bellacasa M. (2002). The development of halal and kosher meat markets in the UK The Diarel Project
- 5) Daniela Kalkadijeva,(2011) A Comparative Analysis on Church -State Relations in Eastern Orthodoxy: Concepts, Models and Principles, *Journal of Church and State*, Volume 53
- 6) James J. Chriss, *Religion as Social Control: Parsons and Foucault* , Cleveland State University
- 7) Einstein M. (2007) *Brands of Faith Marketing Religion in a Commercial Age* page 78 Published by Routledge
- 8) Bergeaud-Blackler F, Bonne K. and Verbeke W. Vermeir I. (2007) Determinants of halal meat consumption in France *British Food Journal* 109(5):367-386
- 9) Campbell H. et al (2011)Kosher in New York City, halal in Aquitaine: Challenging the relationship between neoliberalism and food auditing *Agriculture and Human Values* 28(1):67-79
- 10) Marranci G. (2009)*Faith, Ideology and Fear: Muslim Identities Within and Beyond Prisons* Continuum Intl Pub Group
- 11) Brown S.N. Mckinstry J.L T(2016) he evaluation of two commercial electric sheep stunning systems: Current applied and the effect on heart function *Animal welfare (South Mimms, England)* 26(3):301-310
- 12) Awal Fuseini, Steve B. Wotton & Toby G. Knowles(2017) Halal Meat Fraud and Safety Issues in the UK: a Review in the Context of the European Union, School of Veterinary Science, University of Bristol

- 13) Awal Fuseini, Steve B. Wotton & Toby G. Knowles(2017) The compatibility of modern slaughter techniques with halal slaughter: a review of the aspects of 'modern' slaughter methods that divide scholarly opinion within the Muslim community *Animal welfare (South Mimms, England)* 25(3):331-337
- 14) Muhamad N. , Mizerski D. (2010)The constructs mediating religions' influence on buyers and consumers *Journal of Islamic Marketing*
- 15) Swimberghe K .R. Sharma D. Flurry L. (2009) An exploratory investigation of the consumer religious commitment and its influence on store loyalty and consumer complaint intentions *Journal of Consumer Marketing* 26(5):340-347
- 16) Tajamul Islam & Uma Chandrasekaran (2013), HALAL MARKETING: GROWING THE PIE, *International Journal of Management Research and Review*
- 17) Taylor, V. A., Halstead, D., & Haynes, P. J. (2010). Consumer Responses to Christian Religious Symbols in Advertising. *Journal of Advertising*
- 18) Mitsutoshi Horii(2018) Historicizing the category of “religion” in sociological theories: Max Weber and Emile Durkheim
- 19) Bülent Kaya (2002)The changing face of Europe- Population flows in the 20th century, Council of Europe
- 20) Tole, L. A. (1993). Durkheim on Religion and Moral Community in Modernity. *Sociological Inquiry*
- 21) Goldenweiser, A. A.(2013) Religion and Society: A Critique of Émile Durkheim's Theory of the Origin and Nature of Religion
- 22) Stephen M. Croucher, Cheng Zeng, Diyako Rahmaniand Mélodine Sommer(2017) Religion, Culture, and Communication
- 23) Nancy Foner, Richard Alba(2008), Immigrant Religion in the U.S. and Western Europe: Bridge or Barrier to Inclusion?
- 24) Dudley Kirk and Earl Huyck (1954) Overseas Migration from Europe Since World War II
- 25) Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe | Pew Research Center (pewforum.org)
- 26) Taylor, V. A., Halstead, D., & Haynes, P. J. (2010). Consumer Responses to Christian Religious Symbols in Advertising. *Journal of Advertising*

- 27) Rachel M. McCleary and Robert J. Barro(2019) The Wealth of Religions The Political Economy of Believing and Belonging, PRINCETON UNIVERSITY PRESS
- 28) Religious observance by age and country | Pew Research Center (pewforum.org)
- 29) Lever, J., & Miele, M. (2012). The growth of halal meat markets in Europe: An exploration of the supply side theory of religion. Journal of Rural Studies
- 30) Tajamul Islam & Uma Chandrasekaran (2013), HALAL MARKETING: GROWING THE PIE, International Journal of Management Research and Review
- 31) Religious observance by age and country | Pew Research Center (pewforum.org)
- 32) Key findings about religion in Western Europe | Pew Research Center
- 33) Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues | Pew Research Center (pewforum.org)
- 34) Is Belief in God Necessary for Good Values? Global Survey on Religion and Morality | Pew Research Center
- 35) M Magalhães (2018),Migrants and Refugees in European Union: “Warm Peace”, Human Rights. Education and Political Sustainability
- 36) Valerie A. Taylor, Diane Halstead and Paula J. Haynes CONSUMER RESPONSES TO CHRISTIAN RELIGIOUS SYMBOLS IN ADVERTISING Journal of Advertising Vol. 39, No. 2 (Summer 2010), pp. 79-92
- 37) John D. Mittelstaedt (2002) A Framework for Understanding the Relationships between Religions and Markets
- 38) Robert van Krieken(2012) Review: We Have Never Been Multicultural Contemporary Sociology Vol. 41, No. 4 (July 2012), pp. 466-469 (4 pages)
- 39) Jurkiewicz C. Giacalone R. (2004)A Values Framework for Measuring the Impact of Workplace Spirituality on Organizational Performance Journal of Business Ethics volume 49, pages129–142
- 40) Thomas F. Pettigrew (1998) REACTIONS TOWARD THE NEW MINORITIES OF WESTERN EUROPE , University of California, Santa Cruz, California

